

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

Інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ОСОБЛИВОСТІ
РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ В УКРАЇНІ**

Навчально-методичні матеріали

**Київ
2013**

УДК 342.4:005.591.4](477)(076)

К65

*Схвалено Вченою радою Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів
(протокол № 1 від 28 лютого 2013 р.)
та Науково-методичною радою Національної академії державного управління
при Президентіві України (протокол № 36 від 16 квітня 2013 р.)*

Автори :

Ю. В. Баскакова, кандидат юридичних наук, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ;

П. В. Качанова, здобувач наукового ступеня КНУ ім. Тараса Шевченка;

О. М. Руденко, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління НУБіП України;

Г. О. Усатий, кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, головний консультант Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Рецензенти :

Ю. Г. Кальниш, доктор наук з державного управління, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ, старший науковий співробітник;

К. О. Тарасенко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ.

Конституційний процес та особливості реалізації реформ в Україні :
К65 навч.-метод. матеріали / Ю. В. Баскакова, П. В. Качанова, О. М. Руденко, Г. О. Усатий. – К. : НАДУ, 2013. – 88 с.

Навчально-методичні матеріали підготовлені в межах Комплексної програми професійного розвитку осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”, які здійснюють навчання в Національній академії державного управління при Президентіві України.

Висвітлено основи конституційного процесу та особливості реалізації реформ в Україні.

Призначені для осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”, а також для професійного навчання державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади в системі підвищення кваліфікації.

УДК 342.4:005.591.4](477)(076)

*Видано на замовлення Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ
при Президентіві України для осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву
“Нова еліта нації”.*

© Національна академія
державного управління
при Президентіві України, 2013

Зміст

Вступ	4
1. Поняття конституційного процесу. Види класифікацій.....	5
2. Функції, принципи та юридичні властивості Конституції України.....	8
3. Конституційно-правові ознаки сучасних конституцій.....	13
4. Суб'єкти виборчого процесу та їх правовий статус.	30
5. Внесення змін до Конституції України.....	65
Висновок.....	81
Контрольні запитання	83
Список використаних джерел	84
Список рекомендованих джерел.....	86

ВСТУП

Конституційно-правові відносини, як, власне, і будь-які інші відносини, що регулюються правом, надзвичайно складні, різноманітні і багатогранні, вони відзначаються багато-аспектністю та ступеневістю. Зазначені риси вимагають встановлення у державі правових механізмів, процедур використання прав, виконання обов'язків, несення відповідальності. З цією метою держава створює процесуальні норми, покликані забезпечувати оптимальну та ефективну реалізацію прав та законних інтересів суб'єктів конституційних правовідносин, закріплених у нормах конституційного

1. ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ. ВИДИ КЛАСИФІКАЦІЙ

Центральне місце серед усіх видів юридичного процесу без сумніву займає конституційний процес. Конституційний процес (від лат. *processus* – проходження, просування вперед) – це встановлений нормами конституційного права порядок здійснення його суб'єктами діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, спрямований на реалізацію матеріальних норм конституційного права в ході виконання цими суб'єктами своїх обов'язків і повноважень, здійснення окремими з них своїх прав і законних інтересів.

Сутність конституційного процесу проявляється у таких його рисах:

- обумовлений одночасністю виникнення і узгодженістю дії процесуальних норм з матеріальними нормами, здійснення яких ці процесуальні норми забезпечують;
- вимагає відповідності законодавчого рівня процесуальних норм законодавчому рівню відповідних норм матеріального права;
- не суперечить положенням норм конституційного права, здійснюється у повній відповідності з ними;
- містить імперативну складову, встановлюючи такий процедурно-процесуальний порядок, який передбачає бажаний варіант реалізації конституційних прав і обов'язків, і за якого, однак, в окремих випадках правовідносин кожен суб'єкт одержує можливість самостійно і на власний розсуд, але в межах закону, обирати один з альтернативних шляхів такої реалізації;
- ґрунтується на принципах демократизму і законності, пріоритету прав і свобод громадян;
- має системний характер, що забезпечує ефективну і оптимальну організацію конституційно-процесуального регулювання, його послідовність і строковість.

Отже, конституційно-процесуальні норми, формуючи конституційний процес, повинні визначати цільове призначення останнього, тип регульованих відносин, коло осіб, що є безпосередніми учасниками цього процесу, дії, що мають ними здійснюватися, строки і черговість здійснення цих дій, а також правові засоби, якими забезпечується функціонування цього процесу.

Розкриваючи зміст конституційного процесу, доцільно також визначити місце процесуальних норм у правовій системі суспільства. Урегульованість правової діяльності процесуальними нормами, її якісний ступінь залежить від важливості відповідних соціальних відносин для суспільства, їх складності та

багатогранності, імперативного чи диспозитивного характеру регулювання матеріальних правових норм, низки інших об'єктивних і суб'єктивних факторів. Оскільки конституційне право врегульовує найбільш важливі для суспільства соціальні відносини, які відзначаються складним політико-правовим характером і багатогранною структурною побудовою, імперативним характером правового регулювання, логічно припустити, що конституційний процес як такий носить визначальний характер для держави і всього суспільства.

Поняття конституційного процесу в науці конституційно-процесуального права прийнято розглядати в широкому і вузькому розумінні. У вузькому розумінні конституційний процес традиційно розуміють як встановлений законом порядок розгляду і вирішення справ органами конституційного судочинства за конституційними поданнями і зверненнями суб'єктів конституційного процесу. Також під конституційним процесом інколи розуміють процедуру притягнення окремих суб'єктів конституційних відносин до конституційно-правової відповідальності, а іноді конституційний процес взагалі зводять до процесу розробки і прийняття конституції і конституційних законів як правової підвалини процесу державного будівництва, іншими словами, основи вже державотворчого процесу. У широкому ж розумінні конституційний процес розглядають як врегульовану конституційно-процесуальними нормами діяльність органів публічної влади та їх посадових осіб, інших уповноважених суб'єктів, спрямовану на реалізацію матеріальних норм конституційного, а також деяких інших, суміжних з ним галузей права, в ході створення, тлумачення та реалізації правових норм, що становлять юридичну основу цих галузей права.

Виходячи з визначення конституційного процесу як встановленого конституційними нормами порядку здійснення діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, спрямованого на досягнення певного соціального чи правового результату, доцільно класифікувати конституційний процес за видами правової діяльності на правотворчий, правотлумачний та правореалізаційний.

Конституційно-правотворчий процес це встановлений нормами конституційного права порядок діяльності суб'єктів конституційних відносин з аналізу та оцінки правових потреб суспільства, формування і прийняття відповідних і адекватних суспільному розвитку правових рішень і актів. Залежно від видів правотворчості і характеру її суб'єктів можна виділити законодавчий, виборчий референдний процес (останні два розглядають також і з позицій правореалізаційної діяльності, якщо вважати участь громадян у цих

процесах процедурою реалізації своїх політичних прав, передбачених конституцією). Відтак, у правотворчому процесі беруть участь органи публічної влади, а також народ як єдиний її законний носій.

Правотлумачний процес – це встановлений нормами конституційного права порядок діяльності суб'єктів конституційних відносин, спрямований на з'ясування змісту правових норм та його роз'яснення іншим суб'єктам з метою правильної та ідентичної реалізації ними цих норм права. У правотлумачному процесі провідна роль належить органам конституційного судочинства.

Правореалізаційний процес – це встановлений нормами конституційного права порядок діяльності суб'єктів конституційних відносин з використання, виконання, дотримання і застосування норм конституційного права, спрямований на використання цими суб'єктами наданих їм прав, виконання покладених на них обов'язків, утримання від вчинення заборонених дій та несення відповідальності за правопорушення. До правореалізаційного процесу можна віднести процедури і механізми реалізації громадянами своїх конституційних прав і свобод, виконання ними своїх конституційних обов'язків, процедуру притягнення суб'єктів конституційних відносин до конституційно-правової відповідальності тощо.

2. ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ ТА ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Суб'єктами правореалізаційного процесу можуть бути будь-які суб'єкти права. Однак в особливому виді реалізації права – правозастосуванні лише уповноважені суб'єкти права, органи публічної влади можуть і мають право вчиняти дії, спрямовані на реалізацію цього виду діяльності. І саме у порядку правозастосування здійснюється основна функція держави – охорона і забезпечення дії права, а також застосування державного примусу.

Конституційний процес у широкому його розумінні базується на ряді принципів як вихідних, керівних ідей його здійснення. Здебільшого основу цих принципів складають принципи діяльності окремих державних органів та їх посадових осіб, що відображають таким чином правову специфіку процесуальних форм їхньої діяльності (наприклад, загальні принципи судочинства, передбачені в Конституції, або принципи виборчого процесу, визначені виборчим законодавством тощо).

До основних принципів конституційного процесу (конституційно-процесуальної діяльності) можна віднести принципи:

1. Принцип законності є найважливішим принципом конституційного процесу і характеризується як режим відповідності суспільних відносин у конституційній сфері вимогам діючих конституції і конституційних законів. Цей принцип передбачає гарантування конституційних прав і свобод громадян, неприпустимість протиставлення конституційної законності і політичної доцільності, невідворотність настання відповідальності за порушення режиму законності й державної дисципліни. Принцип законності спирається також на положення про те, що правовий порядок в державі ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а державні органи та їх посадові особи при цьому зобов'язані діяти лише на підставах, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами держави;

2. Принцип юридичної рівності – спирається на конституційне положення про те, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, і що не може бути будь-яких привілеїв чи обмежень щодо будь-кого з них. Цей принцип базується і на положенні конституції про взаємну відповідальність держави і громадянина, що передбачає, з одного боку, обов'язок громадян додержуватися вимог закону, а з іншого – відповідальність держави перед людиною за свою діяльність;

3. Принцип правової охорони інтересів суспільства, держави, окремих громадян та їх об'єднань – базується на обов'язку держави гарантувати права і свободи людини, обов'язку окремих її органів забезпечувати додержання і реалізацію цих прав і свобод, обов'язку забезпечувати охорону державного і громадського порядку, суспільного ладу держави;

4. Принцип публічності – полягає в обов'язку органів влади здійснювати свої функції і повноваження від імені держави і за державний кошт. Не випадково конституцією передбачено, наприклад, те, що судові рішення ухвалюються судами іменем України, внаслідок чого є обов'язковими до виконання на всій території України;

5. Принцип об'єктивності – спрямований на максимально можливе в суб'єктивних умовах виключення з конституційного процесу проявів суб'єктивізму, однобічності в аналізі й оцінці дій і фактів суб'єктів (законом, зокрема, передбачено принцип неупередженості органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб до суб'єктів виборчого процесу; передбачено обов'язок Конституційного суду неупереджено здійснювати конституційне судочинство, приймати рішення та висновки, що не піддаються перегляду і є обов'язковими для всіх без винятку тощо);

6. Принцип гласності – зумовлений необхідністю повної поінформованості суспільства про діяльність державних органів, їх посадових осіб щодо виконання покладених на них функцій, а також про факти законодавчого процесу, що створюють для громадян певні права чи обов'язки (конституцією передбачено право громадян знати свої права й обов'язки і кореспондуючий йому обов'язок органів влади доводити до відома населення закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права і обов'язки громадян; конституцією також передбачено право на вільний доступ до інформації, за винятком тієї, що є державною таємницею; конституцією та законами передбачено відкритість діяльності державних органів, зокрема суду при здійсненні судочинства, яке повинно повністю фіксуватися технічними засобами);

7. Принцип інтенсивності перебігу – передбачає встановлення на законодавчому рівні конкретних строків реалізації тих чи інших процесуальних положень (законом чітко встановлюються строки виборчого процесу, строки окремих стадій законодавчого процесу, строки провадження у справах в порядку конституційного судочинства тощо);

8. Принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень – виключає будь-яке втручання одних органів влади і посадових осіб у процес реалізації своїх повноважень іншими органами і особами, уповноважених на здійснення

відповідної управлінської діяльності (за винятком випадків, коли орган влади вищого рівня скасовує чи зупиняє дію незаконного рішення органу влади нижчого рівня). Цей принцип також виключає можливість передачі одним органом чи посадовою особою своїх повноважень іншим органам чи особам (так, президент згідно з Конституцією не може передавати свої повноваження іншим особам або органам; згідно з положеннями основного Закону до виключної компетенції парламенту як єдиного в державі органу законодавчої влади належить прийняття законів; і такі повноваження нікому не можуть бути делеговані тощо), за винятком випадків, визначених законом (зокрема, в порядку делегування органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади, віднесення до відання автономної республіки Крим додаткових повноважень, передбачених законом). Цей же принцип забезпечує передбачену конституцією свободу волевиявлення громадян на виборах і референдумах, забороняє примушування до участі або до неучасті у виборах, забороняє застосування будь-яких дій, що перешкоджають вільному формуванню і вираженню своєї волі, забороняє незаконне втручання будь-кого у виборчий процес; дотримання правових презумпцій конституційного процесу – має на меті забезпечення надійного захисту прав і законних інтересів громадян та органів влади, які беруть участь у тих чи інших процесуальних діях в конституційній сфері. До основних презумпцій конституційного процесу належить, зокрема, презумпція невинуватості особи, що є важливою процесуальною гарантією конституційних прав і свобод громадян; презумпція знання законів, за якої незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності; преюдиціальність – особлива правова презумпція, якою користується рішення органів конституційного судочинства, що виключає можливість заперечення судами загальної юрисдикції вірогідності доведених в процесі конституційного провадження юридичних фактів; презумпція правомірності правової позиції громадянина – найбільш характерна для провадження за скаргами громадян на рішення, дії чи бездіяльність органів влади та їх посадових осіб в порядку реалізації конституційного права громадян на звернення. Така презумпція проявляється у тому, що позиція громадянина, котрий подає скаргу, має вважатися правомірною доти, доки не буде встановлено інше рішенням органу чи посадової особи, уповноважених законом розглядати подану скаргу по суті. Іншими словами, презюмується, що наявні підстави для подання скарги, конкретне право громадянина порушено конкретними діями або бездіяльністю певного органу чи посадової особи, має місце порушення ними вимог правових норм. а окрім того, права й обов'язки щодо доведення правомірності правової позиції громадянина мають бути відповідно розподілені між ним і органом

(посадовою особою), що розглядає скаргу, а також органом (посадовою особою), чиї дії або бездіяльність оскаржуються. Ця презумпція впливає з гарантованого конституцією права кожного на оскарження в суді незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

У розвитку змісту конституційного процесу найбільш характерною його ознакою є послідовність, що означає наявність вимог суворої регламентації черговості дій, що обумовлює досконалість, оптимальність і ефективність конституційного процесу. Навпаки, недостатність правової регламентації цієї послідовності, а тим паче її відсутність, суттєво знижує якість конституційного процесу, його динамічність і, як наслідок, унеможлиблює чи значно ускладнює реалізацію суб'єктами конституційних відносин своїх юридичних прав і обов'язків.

Послідовність дій, встановлених конституційно-процесуальними нормами, знаходить свій вираз у стадіях конституційного процесу. Стадія конституційного процесу – це сукупність взаємопов'язаних дій суб'єктів конституційного права, встановлених його процесуальними нормами, які складають певну частину конституційного процесу. Етапність конституційного процесу полягає у суворій послідовності здійснення кожної стадії та переходу до наступної стадії процесу лише після виконання всіх конституційних процедур, передбачених його попередньою стадією. Кожен вид конституційного процесу складається з окремо визначеної кількості стадій, що характеризуються певною специфічністю.

Конституційні процедури – це сукупність процесуальних норм, що визначають конкретний порядок здійснення (виконання) передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу.

Деякі вчені намагаються розмежувати процесуальні та процедурні норми. Однак це не зовсім правильно, позаяк розмежовувати процесуальні та процедурні норми означає прямо заперечувати однопорядкові поняття, фактично спільні через загальний теоретичний підхід до цього питання з боку інших галузей національного права. З іншого боку, визначення процедурних норм як виду процесуальних може знову повернути нас до існуючого невиправданого застосування терміну “конституційний процес” поряд із терміном “конституційне судочинство” лише на позначення розгляду окремої категорії справ, що належать до конституційної юрисдикції і знаходяться внаслідок цього у віданні органів конституційної юстиції. Однак з формально-логічної точки зору

видається абсолютно очевидним, що поняття “конституційний процес” значно ширше за поняття “конституційне судочинство” і включає в себе останнє.

Конституція сучасної правової держави виступає як основний і дієвий інструмент регулювання суспільних відносин. Вона повинна об’єднувати правову систему держави, надавати їй стабільності та впорядкованості. Тому таким важливим і важким був для України процес створення власної конституції.

Конституція – це нормативно-правовий акт, або сукупність таких актів, за допомогою яких народ, чи органи держави, які виступають від його імені, встановлюють основні принципи устрою суспільства і держави, форми народовладдя, систему органів державної влади та місцевого самоврядування, визначають порядок їх формування та діяльності, основні права, свободи та обов’язки громадян та інших соціальних інститутів громадянського суспільства. Інакше кажучи, конституція встановлює і закріплює устрій держави, саме за це її називають основним законом.

3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ СУЧАСНИХ КОНСТИТУЦІЙ

Конституція України є основою правової системи нашої держави. Під останньою розуміють сукупність усіх правових явищ, що існують у суспільстві з приводу його створення, реалізації і охорони. Вона зміцнює державу, сприяє її політичному єднанню, соціально-економічному розвитку суспільства в цілому.

Головними рисами сучасних конституцій є:

1. конституції, як правило, пов'язані із закріпленням демократичного ладу, хоча історія знає й винятки з цього правила (конституції тоталітарних держав);

2. сучасні демократичні конституції спрямовані передусім на закріплення прав і свобод людини й громадянина;

3. демократичні конституції саме народ визнають основним джерелом влади в суспільстві;

4. державна влада діє на основі принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову;

5. демократичні конституції найважливішим принципом суспільного життя вважають принцип порозуміння, розумного компромісу між різними соціальними верствами населення та політичними угрупованнями;

6. закріплення принципу ідеологічної багатоманітності, яка звільняє особистість від диктатури пануючої думки;

7. сучасні конституції мають основоположний характер;

8. сучасні конституції є реальними і стабільними.

Юридичними особливостями сучасних конституцій є:

1) нормативність; 2) юридичне верховенство; 3) основоположність у правовій системі; 4) особливий порядок прийняття та зміни; 5) складний механізм реалізації.

Отже, Конституція України є одночасно основним законом і держави, і всього суспільства. Виходячи з цього і поняття “конституційний лад” передбачає об'єднання суспільного й державного начал у єдине ціле. Особливо це притаманно новим конституціям, що були прийняті після другої світової війни, а також після розпаду так званого соціалістичного табору.

Неважко побачити, що Конституція має як правові, так і політичні ознаки. Отже, Конституція є одночасно і політичним, і правовим актом. Причому цей правовий акт має найвищу юридичну силу, тобто настановам і вимогам Конституції повинні відповідати всі без винятку правові акти, що видаються і діють у країні (ст. 8 Конституції України) [1].

Конституція України була створена у відповідності до теорії конституціоналізму. Конституціоналізм – це теорія і практика конституційного будівництва. Його складовими є передові, науково обґрунтовані і практично апробовані теорії, доктрини, концепції, ідеї. Нова Конституція сприймає їх. А саме про: загальну демократизацію; закріплення ознак та принципів громадянського суспільства і правової держави; розподіл влад; парламентаризм; орієнтацію на людину та загальносоціальні цінності; соціальний компроміс; децентралізацію політико-територіальної основи суспільства тощо.

В теорії конституціоналізму розрізняють фактичну і юридичну конституції. Фактична конституція – це реально існуючий суспільний і державний лад, основами якого є політика, економіка та духовне життя людини та її організацій. Юридична конституція – це нормативно-правовий акт, що є вершиною національного законодавства по офіційному впорядкуванню фактичних суспільних відносин у сфері політики, економіки та духовного життя людей і їх організацій. Фактична та юридична конституції можуть співпадати або суперечити одна одній. Якщо фактична і юридична конституції збігаються, то конституційна система є реальною.

В науці конституційного права за часом дії розрізняють також постійні і тимчасові конституції. За державним режимом – демократичні і авторитарні; за формою правління – монархічні і республіканські; за формою територіального устрою – федеративних і унітарних держав. За порядком внесення змін і доповнень конституції бувають гнучкі, жорсткі та змішані.

У відповідності до способу зовнішнього виразу і організації конституційних норм, принципів та інститутів розрізняють кодифіковані та некодифіковані конституції. Кодифіковані – це конституції, які функціонують у вигляді моноконституційного (єдиного) акту. Наприклад, конституції України, Німеччини, Іспанії, Франції. Некодифіковані складаються із багатьох актів, що у сукупності складають конституцію. Так конституція Швеції складається із трьох актів – Форми правління 1974р., Акта про престолоуспадкування 1810 р. і Акта про свободу друку 1974 р.

Структура конституції це спосіб організації конституційно-правової матерії, тобто спосіб логічного викладення конституційно-правових норм і інститутів за певною доцільною схемою. Безперечно, що структура у кожній сучасній конституції відмінна від іншої, але у більшості конституцій загальний порядок структури є однаковим. Структура майже усіх сучасних конституцій включає:

1. Преамбулу, головним змістом якої є декларування конституційних ідеалів та загальносоціальних принципів, цілей і завдань суспільного розвитку.

Іноді преамбула стосується історичного шляху розвитку суспільства і держави, національних або інших соціальних закономірностей, загальних проблем народовладдя. Безперечно, що преамбула, головним чином, виконує політичну, ідеологічну та інформаційну функції. Разом з тим не слід забувати і про регулятивний вплив преамбули конституції.

Наприклад, в Основному Законі України проголошено, що Конституція приймається Верховною Радою від імені українського народу, який складають громадяни України всіх національностей, що вона є результатом здійснення українською нацією, всім українським народом права на самовизначення. В преамбулі зафіксовано завдання забезпечення в Україні прав і свобод, гідних умов життя людини, зміцнення громадянської злагоди, розвитку і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

2. Основну частину, яка включає норми, принципи та інститути Основного Закону. Так, Конституція України складається з преамбули, 15 розділів, 161 статті. А саме, Конституція України передбачає: Розділ I “Загальні положення” (ст.ст. 1 – 20); Розділ II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина” (ст.ст. 21 – 68); Розділ III “Вибори. Референдум” (ст. 69–74); Розділ IV “Верховна Рада України” (ст.ст. 75 – 101); Розділ V “Президент України” (ст. 102–112); Розділ VI “Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади” (ст. 113–120); Розділ VII “Прокуратура” (ст. 121–123); Розділ VIII “Правосуддя” (ст.ст. 124 – 131); Розділ IX “Територіальний устрій України” (ст. 132–133); Розділ X “Автономна Республіка Крим” (ст. 134–139); Розділ XI “Місцеве самоврядування” (ст. 140–146); Розділ XII “Конституційний Суд України” (ст. 147–153); Розділ XIII “Внесення змін до Конституції України” (ст. 154–159).

3. Заключну частину, яка у більшості випадків присвячена порядку набуття чинності конституцією. Так, Конституція України передбачає наявність Розділу XIV “Прикінцеві положення” (ст. 160, 161), що врегульовують саме цю проблему.

Інколи конституції деяких країн містять перехідні положення. Наприклад, Розділ XV “Перехідні положення” (пп. 1–14) Конституції України. Здебільшого вони необхідні для чіткого визначення строків вступу в дію окремих конституційних приписів або ж передбачення порядку заміни застарілих соціальних інститутів, положень новими, сучасними. За допомогою перехідних положень можуть врегульовуватись також інші здебільшого специфічні конституційно-правові відносини.

Першим поштовхом, яким започатковувалися конституційні перетворення держави, стало ухвалення 16 липня 1990р. Верховною Радою

УРСР Декларації про державний суверенітет. У цьому документі проголошувався державний суверенітет Української РСР як верховної, самостійної, повної і неподільної влади Республіки в межах її території, а також незалежність та рівноправність у зовнішніх відносинах. Головною особливістю Декларації було визначення економічної самостійності УРСР, що давало передумови для побудови політичних та правових механізмів діяльності держави. Крім цього, важливим кроком на шляху формування держави було те, що в галузі міжнародних відносин Україна проголошувалася суб'єктом міжнародного права, який має безпосередні стосунки з іншими державами, проводить самостійну діяльність в міжнародних організаціях [2].

Поняття державного суверенітету, висвітлене в преамбулі Декларації і розкривається в її десяти розділах:

I. Самовизначення української нації. Україна як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення.

II. “Народовладдя”. Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України. Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

III. “Державна влада”. Україна є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

IV. “Громадянство Української РСР”. Українська РСР має своє громадянство... Всі громадяни мають гарантовані права та свободи, передбачені Конституцією України і міжнародним правом. Українська РСР забезпечує рівність перед законом всіх громадян Республіки.

V. “Територіальне верховенство”. Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території. Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

VI. “Економічна самостійність”. Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах. Народ України має виключне право на володіння, користування та розпорядження багатством України.

VII. “Екологічна безпека”. Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

VIII. “Культурний розвиток”. Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку.

IX. “Зовнішня і внутрішня безпека”. Українська РСР має право на власні Збройні Сили. Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки...

X. “Міжнародні відносини”. Українська РСР як суб’єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами,.. бере участь в діяльності міжнародних організацій... Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування... Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Декларація була покладена в основу нової Конституції, ряду прийнятих законів України і визначає позиції республіки при заключенні міжнародних договорів.

Необхідно вказати, що Декларація була прийнята, коли ще існував СРСР і була спрямована на забезпечення суверенітету України у складі СРСР, тому окремі положення Декларації застаріли, хоч в цілому вона не втратила свого значення і зараз.

Юридичне закріплення повної самостійності України поза СРСР було здійснено Актом проголошення незалежності України, прийнятим Верховною Радою України 24 серпня 1991 року. Суть цього документу полягає в закріпленні 3 головних положень [3]:

1. Проголошувалась незалежність України і створення самостійної української держави з офіційною назвою “Україна”.

2. Встановлювалось, що територія України є неподільною (єдиною) і недоторканою.

3. Закріплювалось, що (з моменту прийняття Акту) на території України діють виключно Конституція і закони України.

В зв’язку з проголошенням незалежності України і створенням самостійної української держави необхідно було визначити долю державної території; державно-правових закладів; законодавчих нормативно-правових актів; міжнародних майнових прав і обов’язків України; громадянства. З цією метою 12 вересня 1991 року Верховною Радою був прийнятий закон “Про правонаступництво України”. Він складається з 9 статей і містить наступні основні положення [4].

З моменту проголошення незалежності України вищим органом державної влади на Україні є її Верховна Рада.

До прийняття нової Конституції України діяла Конституція УРСР. Закони УРСР і інші акти діють на території України, якщо вони не протирічать законам України, які були прийняті після проголошення незалежності України.

Органи держави, сформовані на основі Конституції УРСР діють до створення органів держави на основі нової Конституції України.

Державним кордоном України є її колишній кордон у складі СРСР за станом на 16 липня 1990 р.

Україна підтверджує свої обов'язки за міжнародними договорами, які були заключені УРСР до проголошення незалежності України і є правонаступницею прав і обов'язків за договорами СРСР, які не протирічать Конституції України та інтересам республіки.

Україна дала згоду на обслуговування зовнішнього боргу СРСР за станом на 16 липня 1990 р., в частині, визначеній державною угодою.

Україна не несе відповідальність по кредитним договорам СРСР, які були заключені після 1 липня 1991 р. без згоди України.

Всі громадяни СРСР, які постійно проживали на момент проголошення незалежності України на її території є громадянами України.

Виходячи з Декларації про державний суверенітет, Акту проголошення незалежності України Верховна Рада 1 листопада 1991 року прийняла Декларацію прав національностей України. Вона складається з невеличкої преамбули (введення) і 7 статей [5].

1. Встановлює рівноправ'я всіх народів і націй України.
2. Гарантує національностям збереження їх традиційного поселення.
3. Надає всім народам і національним групам право вільного користування рідною мовою в усіх сферах життя.
4. Встановлює, що будь-яка національність має право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати національні свята та відправляти традиційні обряди своїх народів.
5. Закріплює, що пам'ятники історії і культури народів і національних груп на території України охороняються законом.
6. Гарантує всім національностям право створювати свої культурні об'єднання.
7. Встановлює, що національні культурні об'єднання, представники національних меншин мають право на вільні стосунки з своєю історичною батьківщиною.

Таким чином, із вищевикладених нормативно-правових актів впливають такі головні положення, що потім стали конституційними і сутність яких вбачається у тому, що “громадяни Республіки всіх національностей складають народ України”. Вказується також що “народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці”. Це означає, що виключно народ формує державну владу. Тільки народ має невід'ємне право визначати і змінювати

форми та зміст свого державного життя, тобто створити чи ліквідувати інститут президентства, вводити парламентаризм і т.д.

Далі з них випливає що повновладдя народу реалізується на основі Конституції через інститути безпосередньої (прямої) чи представницької (виборної) демократії. До інститутів безпосередньої демократії, які забезпечують прийняття державного рішення прямим волевиявленням народу, відносять: референдум; обговорення проектів нормативних актів; участь у виборах органів державної влади; загальні збори (збір) громадян; звіти депутатів і виконавчих органів перед населенням. Представницька демократія – це засіб реалізації волі народу через обраних ним представників в органи влади – насамперед, народних депутатів.

Не менш важливим кроком у конституційній реформі в Україні було схвалення Верховною Радою України 19 червня 1991р. Концепції Конституції України. Концепція декларувала загальні принципи майбутньої Конституції, її структуру та основні положення. Так, згідно з Концепцією основою Конституції України має бути ідея правової держави. Найвищою соціальною цінністю проголошена людина, її права, свободи та їх гарантії. Основним об'єктом конституційного регулювання мають бути відносини між громадянином, державою і суспільством. Вже на той час, до речі, вчені та політики розуміли, що Конституція повинна визначити пріоритет загальнолюдських цінностей, закріпити принципи соціальної справедливості, утвердити демократичний і гуманістичний вибір народу України, чітко показати прихильність України загальновизнаним нормам міжнародного права.

Саме в Концепції вперше в Україні конституційні норми визнавалися нормами прямої дії, що діють незалежно від існування законів або інших нормативних актів, які їх конкретизують.

Як наслідок, уже 1 липня 1992р. Верховна Рада України винесла на всенародне обговорення проект Конституції України.

Помітною рисою суспільного життя незалежної України було політичне протистояння Президента Леоніда Кучми та Верховної Ради в особі її Голови Олександра Мороза. Президент прагнув створити сильну виконавчу владу, здатну ефективно працювати в умовах наростаючої економічної кризи. Верховна Рада, лякаючи загрозою диктатури, фактично прагнула зберегти свої повноваження, в тому числі і право втручатися у вирішення конкретних економічних питань, безпосередньо керувати територіями. Вказане протистояння серйозно ускладнювало вирішення першочергових проблем життя держави.

18 травня 1995 року Верховна Рада України більшістю голосів народних депутатів прийняла постанову “Про проект Закону України про державну владу

і місцеве самоврядування в Україні” від 19.04.1995N 143/95-ВР, однак цей проект та зміни до Конституції (Основного Закону) України у зв’язку з його прийняттям не набрав необхідної кваліфікованої більшості (2/3) голосів [6].

Це змусило Президента 31 травня 1995 р. прийняти Указ про проведення опитування громадської думки з питань довір’я громадян України Президенту і Верховній Раді.

У відповідь на це Верховна Рада наклала на даний Указ вето та запропонувала Президенту до 8 червня 1995 р. подати на розгляд кандидатури до складу Кабінету Міністрів.

Такий сценарій подій затягував на тривалий час вирішення життєво важливих для України конституційних питань. За цих умов Л. Кучма взяв ініціативу у свої руки.

2 червня Президент підтвердив рішення провести опитування. В цей же день відбулась його зустріч із лідерами 8 фракцій, які підтримали ідею підписання Конституційної угоди Президента та Верховної Ради.

Проведення опитування створювало потенційну загрозу розпуску Верховної Ради, рейтинг якої, за даними соціологічних опитувань, на цей час був досить низьким. Водночас це посилювало політичну напругу і опосередковано впливало на економіку, все суспільне життя.

За таких умов Президент України та Голова Верховної Ради “виявили політичну мудрість” та, відмовившись від протистояння, підписали 8 червня 1995 р. Конституційний договір [7].

Влітку 1995р. в Україні склалася напружена політична ситуація. Причиною якої стала відсутність нового Основного закону, що робило неможливим здійснення рішучих економічних, політичних і державно-правових реформ.

18 травня 1995р. Верховна Рада схвалила Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. Цей договір мав забезпечити розвиток конституційного процесу в Україні; реформувати державну владу на засадах чіткого розподілу функцій між її законодавчою і виконавчою гілками.

Конституційний договір виконав роль альтернативної форми внесення змін до Конституції України, своєрідного механізму імплементації Закону України “Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні”.

Укладення Договору стало важливим компромісом. Він мав діяти до прийняття нової Конституції України з метою подальшого забезпечення розвитку і успішного завершення конституційного процесу в Україні.

Конституційний договір значно зміцнив владу Президента. Ключовий момент – очільники областей не обиралися, а призначалися главою держави, що дало Л. Кучмі контроль над регіонами – найважливіший інструмент управління країною.

Втілення в життя положень Конституційного договору створило належну правову базу для діяльності органів виконавчої влади, президентської адміністрації. Значно розширилося коло їхніх повноважень та вплив на економічні й суспільні процеси. Президент України визнавався главою держави і главою виконавчої влади. Він особисто призначав склад Кабінету Міністрів та прем'єр-міністра. Вже 8 червня 1995 р. на посаду прем'єр-міністра України було висунуто Є. Марчука, який тривалий час працював в органах державної безпеки, а з жовтня 1994 р. виконував обов'язки віце-прем'єра.

Вирішальним кроком у проведенні конституційної реформи в Україні стало прийняття 28 червня 1996р. Верховною Радою України Конституції України.

Частина представників українського політикуму стверджувала, що Конституція вкрай недемократична, недосконала, санкціонує антинародний, буржуазний режим, а тому її необхідно кардинально змінити. Інші вважали, що Конституція України – одна з найбільш демократичних у Європі, але в її тексті є окремі недосконалості і суперечності, усунути які можна шляхом внесення до неї певних змін.

Прийняття нової Конституції стало важливою віхою у новітній українській історії. Чинна Конституція України складається з 15 розділів. 161 стаття зібрана у 14 розділів, а XV розділ містить 16 перехідних положень. Новий Основний закон – це політико-правовий документ, який визначає підвалини та шляхи розвитку українського суспільства.

Конституція закріплює основні принципи української демократичної, соціальної і правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, безпека визнаються найвищою цінністю. Однією з основних засадничих ідей нової Конституції є те, що саме держава функціонує для людини, а не навпаки. Український народ є джерелом влади, яку він реалізує через відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Конституція закріплює принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову та їх незалежність одна від одної. Основою зовнішньої політики України, згідно з Основним Законом, є забезпечення її національних інтересів і

безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з усіма країнами світу.

Конституція базується на кращих досягненнях вітчизняного та зарубіжного законодавства, враховує набутий історичний досвід та знаходиться на рівні кращих конституцій Європи. Вперше в історії конституційного законодавства України в ній наголошується на тому, що норми Конституції є нормами прямої дії, а звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо гарантується на підставі Конституції.

Основний Закон України регулює значно ширше коло суспільних відносин порівняно з попередньою Конституцією. Зі 161 статті Конституції 48 міститься в другому розділі “Права, свободи та обов’язки громадянина”, який акумулює зміст таких важливих, визнаних усім світом міжнародно-правових актів, як Загальна декларація прав людини, Декларація про право на розвиток, Концепція про права дитини тощо. Це дозволило значно розширити систему прав і свобод людини і громадянина в Україні, наповнити Конституцію новим демократичним змістом, наблизити державу до світових стандартів щодо їх захисту.

Відповідно до Основного Закону Україна є унітарною, соборною державою. Вона є національною за своїм походженням, оскільки її утворення відбулося на основі здійснення українською нацією, усім українським народом права на самовизначення

Важливим питанням будь-якої Конституції є питання влади. Основний Закон України визначає, що єдиним її джерелом в Україні є народ. Це свідчить про демократичний характер держави, народ якої може вільно висловити своє ставлення до влади на виборах та референдумах.

Необхідною передумовою конституційного ладу в будь-якій державі є її суверенність. Держава здатна виражати волю своїх громадян, у повному обсязі гарантувати їх права і свободи лише тоді, коли вона є суверенною. Суверенітет як необхідний атрибут державної влади виступає якісною рисою держави і становить важливу засаду конституційного ладу України.

Ознаками суверенітету Української держави є:

- верховенство державної влади на всій території України;
- єдність і неподільність державної влади;
- незалежність і самостійність державної влади.

Верховенство державної влади означає: по-перше, її необмеженість нічим і ніким, за винятком народного суверенітету (установчої влади народу України), Конституції України, громадянського суспільства, природного права і

законів; по-друге, відсутність на території України будь-якої іншої конкуруючої влади, яка б могла видавати легітимні закони; по-третє, підпорядкованість державній владі всіх громадян, їх об'єднань, органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Єдність державної влади полягає в наявності єдиної системи органів державної влади (законодавчої, виконавчої та судової), які мають єдині цілі та завдання діяльності, що забезпечує певну ступінь керованості суспільством.

Незалежність і самостійність державної влади означає, по-перше, те, що вона сама, без впливу інших сил, правоспроможна приймати нормативні акти та забезпечувати їх виконання за допомогою засобів державного примусу; по-друге, відсутність залежності (політичної, фінансової, організаційної тощо) органів державної влади від будь-кого всередині держави та за її межами.

Таким чином, державний суверенітет характеризує повноту законодавчої, виконавчої та судової влади держави на її території, що виключає наявність будь-якої конкуруючої влади, а також; не підпорядкованість держави владі іноземної держави в сфері міжнародного спілкування.

Конституційно-правовими ознаками України як суверенної держави є:

1. Установчий характер державної влади України – прийняття Конституції України, внесення до неї змін і доповнень; встановлення засад конституційного ладу; визначення форми правління та форми державного устрою Української держави; встановлення системи органів державної влади та визначення їх структури, порядку формування та компетенції; визначення взаємовідносин держави з людиною і громадянином, інститутами громадянського суспільства.

2. Територіальна цілісність. Кожна суверенна держава має свою державну територію. Згідно з міжнародним правом державною територією є частина земної кулі, яка належить певній державі і в межах якої вона здійснює своє територіальне верховенство.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Конституції України суверенітет України поширюється на всю її територію. Складовими державної території України є її суша, води, надра під ними та відповідний повітряний простір. Деякі суверенні права Україна здійснює також і в межах територій зі змішаним правовим режимом (континентальний шельф та економічна зона).

Державна територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною (ч. 3 ст. 2 Конституції України). Цілісність державної території України полягає в забороні її насильницького поділу. Недоторканність державної території України означає те, що всі інші держави зобов'язані утримуватися від будь-яких зазіхань на територію України відповідно до

загальновизнаних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН та в інших міжнародних договорах.

Згідно з ч. 1 ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу.

3. Єдиний конституційний простір. Конституція України є юридичною базою для формотворчої діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, вона визначає зміст та напрямки розвитку галузевого законодавства.

До складу України входить автономне утворення – Автономна Республіка Крим (АРК), яка має Конституцію Автономної Республіки Крим (ч. 1 ст. 135 Конституції України). Право приймати Конституцію АРК належить Верховній Раді АРК, але вона набуває чинності лише після затвердження Верховною Радою України не менш як половиною від її конституційного складу. Такий порядок прийняття та затвердження Конституції АРК забезпечує їй відповідне місце в системі законодавства України, складовою частиною якого вона є.

4. Громадянство. Одним із виявів суверенітету держави є встановлення громадянства. Згідно з ст. 4 Конституції в Україні існує єдине громадянство. Принцип єдиного громадянства має на меті уникнення випадків подвійного громадянства або біпатризму окремих осіб і забезпечення тим самим єдиного правового статусу для всіх громадян України. Відповідно до п. 1 ст. 20 Закону України “Про громадянство України” громадянство України втрачається, якщо громадянин України добровільно набуває громадянство іншої держави [8].

5. Єдина грошово-кредитна система. Наявність власної грошової одиниці є важливим виявом державного суверенітету. Ст. 99 Конституції України визначає, що грошовою одиницею України є гривня.

6. Національні Збройні Сили. Державний суверенітет передбачає реальну здатність держави забезпечити свою внутрішню і зовнішню безпеку. Оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності Конституція України (ч. 2 ст. 17) покладає на Збройні Сили України.

7. Міжнародна правосуб’єктність. Україна як суверенна держава є повноправним суб’єктом міжнародного права, може вступати у відносини з іншими суверенними державами, вступати до міжнародних організацій, укладати міжнародні договори тощо. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18 Конституції України).

8. Офіційний статус державної мови. Державною мовою вважається визнана конституцією або чинним законодавством основна мова держави. Згідно з ч. 1 ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Це покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В той же час держава гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

9. Державні символи. Важливими ознаками суверенної держави є державні символи: Державний Прапор, Державний Герб, Державний Гімн і столиця.

Державний Прапор – це офіційний відмінний знак (емблема) держави, символ її суверенітету. Згідно з Конституцією України (ч. 2 ст. 20) Державний Прапор України являє собою стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Державний Герб (польською – herb, від нім. Erbe – спадщина) – це відмінний знак, що є офіційною емблемою держави, яка зображується на прапорах, грошових знаках, печатках та деяких офіційних документах. Згідно з Конституцією України (ч. 3 ст. 20) Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. При цьому головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України) – ч. 4 ст. 20 Конституції України.

Державний Гімн (грецьк. Hymnos – урочиста пісня) музикально-поетичний твір, який разом з Державним Гербом і Державним Прапором є офіційним символом держави. Конституція України (ч. 5 ст. 20) визначає, що Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Відповідно до ч. 7 ст. 20 Конституції України столицею України є місто Київ.

Україна – демократична держава. Демократичною вважається держава, устрій і діяльність якої відповідає волі народу, загальновизнаним правам і свободам людини і громадянина. Ознаками України як демократичної держави є:

1) реальна представницька демократія, що забезпечується обранням Верховної Ради України, Президента України, представницьких органів

місцевого самоврядування на основі демократичних принципів виборчого права;

2) організація державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 6 Конституції України). Теорія поділу влад була розроблена Д. Локком та Ш. Монтеск'є, а її зміст зводиться до того, що з метою забезпечення свободи громадян, по-перше, різні функції (види) державної влади – законодавча, виконавча і судова, – повинні здійснюватися різними, відносно автономними один від одного органами державної влади; по-друге, ці органи повинні бути взаємно врівноваженими. Вперше в Україні принцип поділу влад було зафіксовано в Конституції УНР 29 квітня 1918 року. В новітній історії України цей принцип вперше було проголошено в Декларації “Про державний суверенітет України” від 16 липня 1990 року;

3) конституційне закріплення та реалізація принципу ідеологічного і політичного плюралізму (ст. 15 Конституції України). Цей принцип, по-перше, виключає можливість існування в суспільстві будь-якої обов’язкової ідеології (державної чи іншої), по-друге, передбачає завдання держави сприяти організації та діяльності всіх політичних партій, інших організацій, діяльність яких здійснюється в межах Конституції і чинного законодавства України. Правовий статус політичних партій в Україні визначається Законом України “Про політичні партії в Україні” від 05.04.2001 № 2365-III [9]. Правовою базою діяльності громадських об’єднань є Закон України “Про громадські об’єднання” від 22.03.2012 № 4572-VI[10].

4) визнання та гарантованість місцевого самоврядування (ст. 7 Конституції України).

Україна – соціальна держава. В науці конституційного права сформульовано три підходи до розкриття змісту поняття “соціальна держава”. Перший пов’язаний із розумінням соціального в найбільш загальному вигляді, тобто як тотожного суспільному. Термін “соціальна держава” в цьому розумінні означає, що держава несе відповідальність за суспільство. Другий пов’язаний із трактуванням соціального як зазначення соціального статусу людини, її зв’язок із суспільством. Згідно з третім, який підтримується більшістю вчених, соціальна держава – це держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення, намагається впливати на розподіл матеріальних благ відповідно до принципу соціальної справедливості з тим, щоб забезпечити кожній людині гідне існування.

Головним завданням соціальної держави є сприяння суспільному прогресу, що базується на закріплених законодавством принципах соціальної рівності, загальної солідарності та взаємної відповідальності. Соціальна

держава бере на себе обов'язок забезпечити кожному членові суспільства гідний сучасної людини мінімум соціальних благ. Обов'язками соціальної держави за Конституцією та чинним законодавством України є:

- забезпечення соціальної спрямованості економіки;
- охорона праці і встановлення гарантованого мінімуму оплати праці;
- охорона здоров'я людей;
- забезпечення підтримки сім'ї, дитинства, материнства і батьківства;
- розвиток системи соціальних служб, які забезпечують соціальний захист громадян;
- встановлення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомог.

Україна – правова держава. Сучасна політико-правова доктрина під правовою (у формальному сенсі) розуміє демократичну державу, де забезпечується верховенство закону, послідовно проводиться принцип поділу влад та визнаються і гарантуються права і свободи кожної людини. В Конституції України закріплено такі ознаки правової держави:

1. Верховенство права (ч. 1 ст. 8). Принцип верховенства права передбачає:

- пов'язаність законодавчої влади природним правом (держава може видавати лише такі закони, які відповідають приписам природного (надпозитивного) права);

- верховенство закону, що означає, по-перше, визнання за Конституцією України найвищої юридичної сили (ч. 2 ст. 8); по-друге, віднесення до предмета законодавчого регулювання найважливіших, ключових суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства (ст. 92); по-третє, панування закону, безумовне підпорядкування закону всіх членів суспільства та держави в цілому.

2. Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6). Три гілки влади діють відносно самостійно і незалежно одна від одної таким чином, щоб не допустити можливості домінування однієї з них та узурпації внаслідок цього всієї повноти влади в одних руках.

3. Вищий пріоритет прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 19). Правова держава визнає і гарантує права і свободи людини і громадянина, які закріплені Конституцією, загальновизнаними нормами міжнародного права, законами та іншими нормативними актами. Один із принципів правової держави “все, що не заборонено, те дозволено” сформульовано в Конституції України таким чином: “ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством”.

4. Незалежність суду (ч. 1 ст. 126). В правовій державі суд відіграє роль головного елементу механізму гарантій прав і свобод людини. В силу цього має бути забезпечена реальна незалежність суду від будь-яких владних чи громадських структур. Тільки незалежний суд може ефективно захистити людину від свавілля органів виконавчої влади та їх посадових осіб.

5. Законність управління (ч. 2 ст. 19). Згідно з Конституцією України органи державної влади та органи місцевого самоврядування (які здійснюють управління на різних територіальних рівнях), їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

6. Правовий захист людини від порушення її прав державною владою (статті 55, 56). Згідно з Конституцією захист прав і свобод людини може здійснюватися: судом, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; міжнародними судовими установами або органами міжнародних організацій, членом яких є Україна; кожною людиною за допомогою заходів, не заборонених законом.

Характеризуючи Україну як конституційну державу, Конституція України не обмежується закріпленням її рис як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. В розділі I Конституції також визначаються:

- головний обов'язок держави: утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3);

- обов'язок держави: забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу (ст. 16);

- завдання держави: забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (ст. 10); сприяння вивченню мов міжнародного спілкування (ст. 10); сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11); турбота про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки (ст. 13); гарантування свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст.15); соціальний захист громадян України,

які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17);

- найважливіші функції держави: захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17);

- основи зовнішньої політики держави: зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18).

4. СУБ'ЄКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

Згідно зі ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада. Вона, окрім законотворчих, має значні повноваження у сфері державного будівництва та призначення на ключові посади в державі.

Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Відповідно до ст. 85 Конституції України визначені повноваження Верховної Ради України, а саме:

1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції;

2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 Конституції;

3) прийняття законів;

4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;

6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленому статтею 111 Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про

одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

25) надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення третини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів безстроково;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про

порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Верховна Рада України працює сесійно. Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу. Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України. Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.

Законодавчо закріплено, що чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або на вимогу Президента України.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Відповідно до ст.87 Конституції України Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

На законодавчому рівні визначено, що народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Відповідно до ст.88 Конституції України Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

Голова Верховної Ради України:

- 1) веде засідання Верховної Ради України;
- 2) організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України;
- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про регламент Верховної Ради України.

Згідно зі ст.1 Закону України “Про статус народного депутата України” від 17.11.1992 № 2790-XII народний депутат України є обраний відповідно до Закону України “Про вибори народних депутатів України” представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України. Народний депутат здійснює свої повноваження на постійній основі. При виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загально-визнаними нормами моралі [11].

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п’яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України

Відповідно до положень ст. 77 Конституції України чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п’ятого року повноважень Верховної Ради України.

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяти днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Згідно зі ст.6 Закону України “Про статус народного депутата України” регламентована діяльність народного депутата України у Верховній Раді України, а саме:

Народний депутат у порядку, встановленому законом: 1) бере участь у засіданнях Верховної Ради України; 2) бере участь у роботі депутатських фракцій (груп); 3) бере участь у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій, утворених Верховною Радою України; 4) виконує доручення Верховної Ради України та її органів; 5) бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України; 6) бере участь у парламентських слуханнях; 7) звертається із депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності у порядку, передбаченому цим Законом і законом про регламент Верховної Ради України.

Згідно зі ст.81 Конституції України повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

Згідно з Законом “Про Регламент Верховної Ради України” від 10.02.2010 № 1861-VI визначено, що порядок роботи Верховної Ради України, її органів та посадових осіб, засади формування, організації діяльності та припинення

діяльності депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді встановлюються Конституцією України, Регламентом Верховної Ради України та законами України “Про комітети Верховної Ради України”, “Про статус народного депутата України”, про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України. Регламент встановлює порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає законодавчу процедуру, процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, та порядок здійснення контрольних функцій Верховної Ради[12].

Відповідно до ст.7 Закону України “Про Регламент Верховної Ради України” від 10.02.2010 № 1861-VI організаційне, правове, наукове, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності Верховної Ради, її органів, народних депутатів, депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді здійснює Апарат Верховної Ради. Структура Апарату Верховної Ради затверджується більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту. Апарат Верховної Ради діє на основі Положення про Апарат Верховної Ради, яке затверджується постановою Верховної Ради. Положення про структурний підрозділ Апарату Верховної Ради затверджується Головою Верховної Ради України. Кошторис Верховної Ради на наступний рік затверджується Верховною Радою під час прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні за висновками комітетів, до предмета відання яких належать питання регламенту і бюджету.

Згідно зі ст.46 Закону України “Про Регламент Верховної Ради України” від 10.02.2010 № 1861-VI визначені види рішень Верховної Ради. Рішеннями Верховної Ради є акти Верховної Ради, а також процедурні та інші рішення, які заносяться до протоколу пленарних засідань Верховної Ради. Актами Верховної Ради є закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви.

Згідно з Законом України “Про комітети Верховної Ради України” від 04.04.1995 № 116/95-ВР комітет Верховної Ради України – орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. Комітет відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй. Діяльність комітетів координує Голова Верховної Ради України згідно з Конституцією України та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України [13].

Нормативно-правовою базою діяльності комітетів є Конституцією України, Законами України “Про комітети Верховної Ради України”, “Про статус народного депутата України”, іншими законами України, Регламентом Верховної Ради України та постановами Верховної Ради України.

Принципами діяльності парламентських комітетів є: верховенство права; законності; гласності; їх рівноправності; доцільності; функціональності; плановості; наукової обґрунтованості; колегіальності; вільного обговорення і вирішення питань.

Згідно з Конституцією України (ст.89) Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів.

Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Згідно зі ст.11 Закону України “Про комітети Верховної Ради України” комітети Верховної Ради України здійснюють такі функції: 1) законопроектну; 2) організаційну; 3) контрольну.

1. Законопроектна функція комітетів полягає в:

1) розробці проектів законів, інших актів Верховної Ради України;

2) попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб’єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України;

3) доопрацюванні за дорученням Верховної Ради України окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях (за винятком прийнятих Верховною Радою України актів у цілому);

4) попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо проектів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також

наданні згоди на обов'язковість чи денонсацію міжнародних договорів України;

5) узагальненні зауважень і пропозицій, що надійшли до законопроектів;

6) внесенні пропозицій щодо перспективного планування законопроектної роботи.

Організаційна функція комітетів полягає в:

1) плануванні своєї роботи;

2) проведенні збору та аналізу інформації з питань, що належать до повноважень комітетів, організації слухань із цих питань, у тому числі на засіданнях Верховної Ради України;

3) попередньому обговоренні відповідно до предметів їх відання кандидатур посадових осіб, яких згідно з Конституцією України обирає, призначає, затверджує Верховна Рада України або надає згоду на їхнє призначення, підготовці до розгляду Верховною Радою України відповідних висновків щодо цих кандидатур;

4) підготовці питань на розгляд Верховної Ради України відповідно до предметів їх відання;

5) участі у формуванні порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України;

6) прийнятті рішень, наданні висновків, рекомендацій, роз'яснень;

7) розгляді звернень, що надійшли до комітету в установленому порядку;

8) участі відповідно до предметів їх відання в міжпарламентській діяльності, взаємодії з міжнародними організаціями;

9) підготовці письмових звітів про підсумки своєї діяльності;

10) забезпеченні висвітлення своєї діяльності в засобах масової інформації.

Контрольна функція комітетів полягає в:

1) аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; 2) участі за дорученням Верховної Ради України у проведенні “Дня Уряду України”; 3) контролі за виконанням Державного бюджету України в частині, що віднесена до предметів їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом; 4) організації та підготовці за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань; 5)

організації та підготовці слухань у комітетах; 6) підготовці та поданні на розгляд Верховної Ради України запитів до Президента України від комітету відповідно до положень пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України 7) взаємодії з Рахунковою палатою; 8) взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; 9) направленні матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам; 10) погодженні питань, проведенні консультацій щодо призначення на посади та звільнення з посад керівників відповідних державних органів, створенні і ліквідації спеціальних державних органів, що віднесені до предметів відання комітетів, та здійсненні інших погоджень і консультацій у випадках, передбачених законом.

Відповідно з законодавством України голова комітету організовує роботу комітету; вносить пропозиції на засідання комітету щодо розподілу обов'язків між першим заступником, заступником (заступниками) голови комітету; забезпечує складання плану роботи комітету; забезпечує виконання плану-графіка робіт над законопроектами та проектами інших актів Верховної Ради України, щодо яких комітет визначено головним; головує на засіданнях комітету; організовує повідомлення членів комітету про проведення засідання комітету та його порядок денний; запрошує в разі необхідності фахівців для участі в роботі комітету та робочих груп; підписує акти, прийняті комітетом, та протоколи засідань комітету; представляє комітет у відносинах з Головою та заступниками Голови Верховної Ради України, іншими комітетами Верховної Ради України, державними органами та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, а також з відповідними органами парламентів іноземних держав та міжнародними організаціями; організовує виконання рішень комітету та інформує членів комітету про хід їх виконання; організовує підготовку звіту про роботу комітету; доповідає Верховній Раді України про роботу комітету, інформує Погоджувальну раду депутатських фракцій Верховної Ради України про позицію комітету щодо питань, розглянутих на його засіданнях; організовує взаємодію роботи комітету з підрозділами Апарату Верховної Ради України; дає доручення з організаційних питань першому заступнику, заступнику (заступникам) голови комітету, головам підкомітетів, секретарю комітету; забезпечує загальне керівництво секретаріатом комітету; інформує членів комітету про офіційні документи, листи, що надійшли до комітету, а також робить інші повідомлення, які стосуються діяльності комітету; інформує щомісячно відповідні фракції у Верховній Раді України про відсутність їх членів на засіданнях комітету без поважних причин; веде прийом громадян за дорученням Голови Верховної

Ради України відповідно до встановленого графіка; здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом, Регламентом Верховної Ради України, рішеннями Верховної Ради України та розпорядженнями Голови Верховної Ради України.

Голова комітету наприкінці терміну скликання Верховної Ради України забезпечує підготовку і передачу Голові Верховної Ради України:

- 1) супровідних записок з даними про виконану роботу та стан підготовки щодо кожного законопроекту;
- 2) переліку законопроектів, з яких комітет було визначено головним і розгляд яких не було завершено;
- 3) документів щодо внесених законопроектів і прийнятих законів.

Згідно зі ст.35 вищезазначеного Закону розподіл обов'язків між першим заступником, заступником (заступниками) голів комітетів:

1. Розподіл обов'язків між першим заступником і заступником (заступниками) голови комітету затверджується на засіданні комітету за пропозицією голови комітету з прийняттям відповідного рішення.

2. У разі відсутності голови комітету з поважних причин, а так само в період, коли посада голови комітету є вакантною, обов'язки голови комітету виконує відповідно його перший заступник, заступник.

Відповідно до законодавства визначені повноваження секретаря комітету: 1) бере участь у складанні проекту плану роботи комітету; 2) бере участь у складанні плану-графіка робіт над законопроектами та розкладу засідань комітету; 3) контролює ведення діловодства секретаріатом комітету, підписує протоколи засідань комітету; 4) організовує підготовку засідань та інших заходів, що проводяться комітетом, явку їх учасників та надання їм необхідних матеріалів; 5) веде облік засідань комітету та присутніх на засіданнях; 6) контролює виконання рішень комітету та забезпечення членів комітету, запрошених осіб необхідними документами і матеріалами; 7) контролює виконання планів роботи комітету; 8) бере участь у підготовці письмових звітів про роботу комітету та матеріалів, передбачених частиною третьою статті 34 цього Закону.

Згідно з Законом України “Про комітети Верховної Ради України” визначені права та обов'язки членів комітетів:

1) вносити пропозиції про розгляд на засіданнях комітетів будь-якого питання, що належить до їх відання, а також брати участь в обговоренні рішень, висновків, рекомендацій, у прийнятті їх чи ухваленні. Пропозиція члена комітету на його вимогу повинна бути проголосована на засіданні комітету;

2) викладати у письмовій формі свою окрему думку як додаток до рішення, рекомендації чи висновку комітету;

3) брати участь у підготовці проектів актів Верховної Ради України.

Члени комітетів зобов'язані:

1) брати участь у роботі комітетів та їх підкомітетів;

2) бути присутніми на засіданнях комітетів та їх підкомітетів, до складу яких вони входять;

3) дотримуватися порядку на засіданнях комітетів, підкомітетів, робочих груп, слуханнях у комітетах;

4) виконувати доручення, передбачені рішеннями, рекомендаціями комітету.

Формами роботи комітетів є засідання, слухання в комітетах. Засідання комітетів можуть бути відкритими або закритими.

Акти, що приймаються комітетами:

1) рішення – з організаційних питань;

2) висновки – у випадках, передбачених законом чи Регламентом Верховної Ради України;

3) рекомендації – щодо контрольної діяльності комітетів; щодо осіб, які пропонуються для обрання, призначення, надання згоди на призначення чи звільнення Верховною Радою України; щодо результатів слухань у комітетах.

Відповідно до ст. 54 Закону України “Про комітети Верховної Ради України” визначений правовий статус секретаріатів комітетів, а саме: секретаріат комітету Верховної Ради України є структурним підрозділом Апарату Верховної Ради України, який підпорядковується комітету і Керівнику Апарату Верховної Ради України. Секретаріати комітетів здійснюють організаційно-інформаційне, консультативно-правове, методичне забезпечення діяльності комітетів, організацію проведення засідань комітетів, слухань у комітетах, роботи підкомітетів комітетів та діяльності членів комітету, що пов'язана з вирішенням питань, віднесених до предметів відання комітетів.

Структура і чисельність працівників секретаріатів комітетів за поданням комітетів устанавлюються розпорядженням Голови Верховної Ради України в межах затвердженої Верховною Радою України чисельності Апарату Верховної Ради України.

Відповідно до предметів відання комітетів, чисельності членів комітетів та кількості підкомітетів у структурі секретаріатів комітетів можуть утворюватися відділи та служби.

Припинення повноважень народних депутатів України – членів комітетів у зв'язку із закінченням терміну повноважень Верховної Ради України не є

підставою для розірвання трудових договорів з працівниками секретаріатів комітетів.

Секретаріати комітетів очолюють керівники секретаріатів, які призначаються на посаду та звільняються з посади розпорядженням Голови Верховної Ради України за поданням комітетів та за погодженням з Керівником Апарату Верховної Ради України.

Керівники секретаріатів комітетів організовують діяльність секретаріатів комітетів.

Керівник секретаріату комітету має заступника (заступників), які призначаються на посаду та звільняються з посади розпорядженням Голови Верховної Ради України за поданням комітету та за погодженням з Керівником Апарату Верховної Ради України.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України “Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання” від 25.12.2012 № 11-VII, ст.89 Конституції України, статті 5 Закону України “Про комітети Верховної Ради України” утворені комітети Верховної Ради України сьомого скликання:

- 1) Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин;
- 2) Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією;
- 3) Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики;
- 4) Комітет з питань бюджету;
- 5) Комітет з питань верховенства права та правосуддя;
- 6) Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування;
- 7) Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;
- 8) Комітет з питань економічної політики;
- 9) Комітет з питань європейської інтеграції;
- 10) Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності;
- 11) Комітет у закордонних справах;
- 12) Комітет з питань інформатизації та інформаційних технологій;
- 13) Комітет з питань культури і духовності;
- 14) Комітет з питань науки і освіти;
- 15) Комітет з питань національної безпеки і оборони;
- 16) Комітет з питань охорони здоров'я;
- 17) Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки;

- 18) Комітет у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів;
- 19) Комітет з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики;
- 20) Комітет з питань податкової та митної політики;
- 21) Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин;
- 22) Комітет з питань правової політики;
- 23) Комітет з питань промислової та інвестиційної політики;
- 24) Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України;
- 25) Комітет з питань свободи слова та інформації;
- 26) Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму;
- 27) Комітет з питань соціальної політики та праці;
- 28) Комітет з питань транспорту і зв'язку;
- 29) Комітет з питань фінансів і банківської діяльності [14].

Відповідно до вищезазначеної Постанови Верховної Ради України визначені предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації.

1. Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин:

- економічна політика в агропромисловому комплексі;
- державне регулювання агропромислового виробництва;
- сільськогосподарська кооперація;
- регулювання земельних відносин (крім земельних відносин у межах територій забудови);
- лісове, водне та рибне господарство.

2. Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією:

- боротьба з корупцією;
- боротьба з організованою злочинністю;
- відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- боротьба з тероризмом.

3. Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики:

- будівництво та архітектура;
- планування та забудова територій;
- земельні відносини (у межах територій забудови);
- житлово-комунальне господарство;

- регіональна політика, економічний розвиток регіонів.

4. Комітет з питань бюджету:

- державна бюджетна політика та міжбюджетні відносини;
- Державний бюджет України (включно з питаннями доходів, видатків бюджету, контролю за виконанням бюджету);
- бюджетний процес;
- державний внутрішній і зовнішній борг;
- проведення експертизи щодо впливу законопроектів, проектів інших актів на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини;
- діяльність державних фінансових органів;
- діяльність Рахункової палати.

5. Комітет з питань верховенства права та правосуддя:

- забезпечення верховенства права на законодавчому рівні;
- організація реалізації Верховною Радою України конституційних повноважень у сфері правосуддя;
- правовий статус Конституційного Суду України, у тому числі призначення Верховною Радою України на посади суддів Конституційного Суду України та звільнення їх з посад;
- судоустрій, статус суддів та забезпечення діяльності судів;
- надання згоди на затримання чи арешт суддів;
- правовий статус Вищої ради юстиції, в тому числі призначення на посади Верховною Радою України членів Вищої ради юстиції та припинення їх повноважень;
- вступ на посаду суддів Конституційного Суду України та членів Вищої ради юстиції;
- правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- правовий статус Державної судової адміністрації України;
- виконання рішень Європейського суду з прав людини;
- кримінально-процесуальне законодавство;
- цивільне, господарське та адміністративне судочинство (процесуальне законодавство);
- надання правової допомоги громадянам, регулювання організації та діяльності адвокатури;
- судова експертиза;
- міжнародний комерційний арбітраж, третейське судочинство, медіація.

6. Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування:

- адміністративно-територіальний устрій України;
- спеціальний статус міст Києва та Севастополя;
- організація та діяльність органів виконавчої влади (за винятком органів виконавчої влади, питання організації та діяльності яких віднесені до предметів відання інших комітетів);
- законодавче забезпечення діяльності Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади;
- засади місцевого самоврядування та органів самоорганізації населення;
- засади організації надання адміністративних послуг;
- державна служба та служба в органах місцевого самоврядування;
- вибори, референдуми та інші форми безпосереднього волевиявлення громадян;
- статус та діяльність політичних партій, громадських об'єднань (крім тих, питання діяльності яких віднесені до предметів відання інших комітетів);
- державні символи України;
- державні нагороди України.

7. Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи:

- охорона, збереження, використання та відновлення (відтворення) природних ресурсів, у тому числі надр, лісів, водних ресурсів, атмосфери, тваринного та рослинного світу, природних ландшафтів;
- збереження та збалансоване використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу та освоєння космічного простору;
- екологічна безпека, попередження та ліквідація наслідків природного лиха, техногенних аварій і катастроф, діяльність державних аварійно-рятувальних служб;
- радіаційна та пожежна безпека;
- цивільний захист населення;
- правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації;
- державна політика у сфері поводження з відходами, включаючи радіоактивні та токсичні відходи;
- державний моніторинг навколишнього природного середовища;
- адміністративно-господарські санкції за забруднення навколишнього природного середовища;

- створення, охорона та розвиток об'єктів природно-заповідного фонду України;

- ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи, у тому числі надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з цих питань;

- соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

- екологічне страхування та екологічний аудит.

8. Комітет з питань економічної політики:

- державна економічна політика;

- застава, лізинг, концесія, оренда, розподіл продукції, управління майном, що перебуває у державній чи комунальній власності (крім управління майном оборонно-промислового комплексу);

- приватизація державного і комунального майна, націоналізація (реприватизація), банкрутство тощо;

- регулювання державних закупівель;

- бухгалтерський облік та звітність, аудиторська діяльність;

- ціни і тарифи, ціноутворення;

- господарське законодавство;

- державна політика у сфері побутових відходів та металобрухту;

- кооперація (крім сільськогосподарської кооперації).

9. Комітет з питань європейської інтеграції:

- участь України в міжнародних інтеграційних процесах, пов'язаних з діяльністю Європейського Союзу (ЄС);

- адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу (ЄС), забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи (РЄ);

- оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції;

- державна політика у сфері європейської інтеграції;

- забезпечення міжпарламентських зв'язків у рамках співробітництва України з Європейським Союзом (ЄС), Західноєвропейським Союзом (ЗЄС);

- координація програм технічної допомоги Європейського Союзу (ЄС) Верховній Раді України та спеціальних навчальних програм;

- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з Європейським Союзом (ЄС) та його державами-членами (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація зазначених міжнародних договорів України;

- транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу (ЄС).

10. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності:

- кримінальне законодавство;
- законодавство про адміністративні правопорушення;
- виконання кримінальних покарань та організація і діяльність органів та установ виконання покарань;
- організація та діяльність органів прокуратури, органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів;
- оперативно-розшукова діяльність;
- профілактика злочинів та адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі;
- організація охорони громадського порядку та громадської безпеки;
- охоронна і детективна діяльність;
- державний захист учасників кримінального судочинства та державний захист суддів, працівників правоохоронних органів;
- соціальний захист працівників правоохоронних органів та членів їх сімей.

11. Комітет у закордонних справах:

- законодавче забезпечення зовнішньополітичної діяльності України;
- зовнішні зносини, у тому числі щодо участі України у діяльності міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Рада Європи (РЄ), Міжпарламентська Асамблея держав - учасників Співдружності Незалежних Держав (МПА СНД), Організація Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС), Організація за демократію та економічний розвиток - ГУАМ (ГУАМ), Центральноевропейська ініціатива (ЦЄІ), Міжпарламентський Союз (МПС) та інших, а також Організації Північноатлантичного договору (НАТО) і Світової організації торгівлі (СОТ) у межах повноважень Комітету;

- транскордонне та міжрегіональне співробітництво (крім транскордонного та міжрегіонального співробітництва з країнами Європейського Союзу (ЄС));

- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація міжнародних договорів України (крім міжнародних договорів України з Європейським Союзом (ЄС) та його державами-членами);

- співробітництво Верховної Ради України з парламентами зарубіжних держав;
- співробітництво Верховної Ради України з парламентськими органами міжнародних організацій;
- дипломатична служба.

12. Комітет з питань інформатизації та інформаційних технологій:

- Національна програма інформатизації;
- захист інформації та персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних системах;
- електронні документи та електронний документообіг;
- масові телекомунікації.

13. Комітет з питань культури і духовності:

- культурно-просвітницька діяльність (видавнича справа, бібліотечна справа, кінематографія, народні художні промисли);
- мистецька діяльність (професійні творчі спілки, театри, школи естетичного виховання, концертно-гастрольна діяльність тощо);
- охорона історико-культурної спадщини (музейна справа, архівна справа, діяльність заповідників, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей);
- державна політика у сфері розвитку та використання мов в Україні;
- державна політика у сфері свободи совісті та релігійних організацій;
- засади благодійної діяльності.

14. Комітет з питань науки і освіти:

- освіта;
- наука, науково-технічна діяльність та наукові парки;
- правовий статус та соціальний захист наукових і науково-педагогічних працівників;
- інноваційна діяльність, розвиток високих технологій (крім питань, які віднесені до предметів відання інших комітетів);
- інтелектуальна власність;
- засади здійснення наукових і науково-технічних експертиз.

15. Комітет з питань національної безпеки і оборони:

- національна безпека України;
- законодавче забезпечення діяльності органів служби безпеки, розвідки і контррозвідки, органів прикордонної служби, захист державної таємниці;
- правовий режим державного кордону, воєнного та надзвичайного стану;

- оборонно-промисловий комплекс, державна система страхового фонду документації, військове та військово-технічне співробітництво України з іншими державами, а також участь України в міжнародних миротворчих операціях;

- державна політика у сфері оборони;
- боротьба з тероризмом;
- здійснення цивільного, у тому числі парламентського, контролю над

Воєнною організацією держави;

- військова служба, Збройні Сили України та їх реформування;
- військові формування, утворені відповідно до законів України;
- альтернативна (невійськова) служба;
- соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей;
- військова наука та освіта.

16. Комітет з питань охорони здоров'я:

- законодавство про охорону здоров'я, у тому числі про медичну допомогу, лікувальну діяльність, лікарські засоби, фармацію та фармацевтичну діяльність;

- державна політика у сфері боротьби із соціально небезпечними захворюваннями (СНІД, туберкульоз, наркоманія тощо);

- сучасні медичні технології та медична техніка;
- медичне страхування;
- санаторно-курортне оздоровлення;
- охорона материнства та дитинства, репродуктивне здоров'я населення.

17. Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки:

- розвиток паливно-енергетичного комплексу, вугільної, газової, нафтової, нафтопереробної промисловості та електроенергетики;

- розвиток ядерної енергетики та ядерної безпеки;
- функціонування ринків енергії та енергоносіїв;
- транспортування енергії та енергоносіїв;
- енергозбереження;
- нетрадиційні та поновлювальні джерела енергії.

18. Комітет у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів:

- державна політика у сфері пенсійного забезпечення та пенсійної реформи;

- правовий статус і соціальний захист ветеранів війни, жертв нацистських переслідувань, ветеранів праці, інших громадян похилого віку та регулювання діяльності їх громадських об'єднань;

- законодавче забезпечення увічнення пам'яті загиблих при захисті Батьківщини;
- соціальний захист і реабілітація інвалідів та діяльності підприємств і громадських об'єднань інвалідів;
- законодавче врегулювання гуманітарної допомоги, що надходить в Україну;
- законодавче регулювання надання соціальних послуг пенсіонерам, ветеранам та інвалідам.

19. Комітет з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики:

- розвиток підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності;
- антимонопольна політика, розвиток економічної конкуренції, захист прав споживачів;
- регуляторна політика;
- розвиток малого і середнього підприємництва.

20. Комітет з питань податкової та митної політики:

- система оподаткування, загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі), місцеві податки та збори, інші доходи бюджетів неподаткового характеру, а також страхові нарахування на фонд оплати праці;
- організація та діяльність податкових органів, податкової міліції;
- податкові пільги;
- податковий борг та/або податкові зобов'язання;
- митна справа та митні тарифи;
- діяльність митних органів;
- законодавче регулювання ринку спирту, алкоголю і тютюну;
- оподаткування та діяльність державних лотерей і грального бізнесу.

21. Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин:

- додержання прав і свобод людини і громадянина;
- діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- громадянство, статус іноземців та осіб без громадянства;
- регулювання збирання і використання персональних даних про особу (крім захисту інформації та персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних системах);
- етнонаціональна політика, міжнаціональні відносини та права корінних народів і національних меншин в Україні;
- імміграція, біженці та надання притулку в Україні;

- законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- співробітництво з Радою Європи (РЄ), Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у сфері додержання (захисту) прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин;

- співробітництво з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією з міграції, Комісією ООН з прав людини відповідно до статутних завдань зазначених організацій, що збігаються з компетенцією Комітету;

- співробітництво з національними установами країн - членів СНД з питань захисту прав людини, національних меншин, міжнаціональних відносин та міграційних процесів;

- забезпечення зв'язків з українцями за кордоном.

22. Комітет з питань правової політики:

- правова політика, нормативно-правові акти;

- конституційне законодавство (крім питань, віднесених до предметів відання інших комітетів);

- конституційне судочинство;

- внесення змін до Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим;

- оцінка відповідності законопроектів та проектів інших актів Верховної Ради України Конституції України;

- стандарти нормотворчої діяльності та планування законодавчої діяльності Верховної Ради України;

- цивільне законодавство;

- адміністративне законодавство;

- організація та діяльність органів юстиції;

- організація та діяльність виконавчої служби;

- організація та діяльність нотаріату.

23. Комітет з питань промислової та інвестиційної політики:

- промислова політика та розвиток окремих галузей виробництва;

- зовнішньоекономічна, інвестиційна діяльність, спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку, технологічні парки;

- стандартизація, підтвердження відповідності, акредитація та метрологічна діяльність;

- публічно-приватне партнерство;

- космічна діяльність.

24. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України:

- Регламент Верховної Ради України та парламентські процедури;
- правовий статус народних депутатів України;
- надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата України;
- дострокове припинення повноважень народного депутата України;
- несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності;
- правовий статус депутатських фракцій (депутатських груп);
- правовий статус комітетів та комісій Верховної Ради України;
- дисципліна та дотримання норм депутатської етики;
- матеріально-побутове забезпечення діяльності народних депутатів України;
- організація роботи Верховної Ради України та контроль за виконанням її апаратом функцій із забезпечення діяльності Верховної Ради України та її органів;
- кошторис Верховної Ради України.

25. Комітет з питань свободи слова та інформації:

- державна політика у сфері інформації;
- свобода слова;
- права громадян на інформацію;
- друковані та електронні засоби масової інформації;
- висвітлення діяльності Верховної Ради України;
- засади здійснення рекламної діяльності.

26. Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму:

- державна політика у сфері сімейно-шлюбних відносин;
- державна політика сприяння становленню інституту сім'ї, допомоги сім'ям з дітьми, захисту безпритульних дітей;
- демографічна політика;
- державна молодіжна політика;
- фізична культура;
- спорт та спортивна діяльність;
- туризм і туристична діяльність;
- законодавство про курорти та рекреаційну діяльність.

27. Комітет з питань соціальної політики та праці:

- державна політика у сфері соціального захисту громадян;
- державне соціальне страхування;

- соціальні гарантії, забезпечення достатнього життєвого рівня людини та повернення заощаджень населенню;
- державна політика у сфері регулювання трудових відносин та зайнятості населення;
- розвиток соціального партнерства, діяльність громадських об'єднань - сторін соціального партнерства;
- діяльність соціальних фондів.

28. Комітет з питань транспорту і зв'язку:

- залізничний, автомобільний, повітряний, водний, трубопровідний транспорт;
- дорожнє господарство;
- телекомунікації (крім питань, які віднесені до предметів відання інших комітетів) та поштовий зв'язок.

29. Комітет з питань фінансів і банківської діяльності:

- грошово-кредитна політика;
- банки та банківська діяльність;
- валютне регулювання;
- правовий режим цінних паперів, законодавче регулювання ринку цінних паперів, ринку фінансових послуг та фондового ринку;
- діяльність небанківських фінансових установ (та суб'єктів) страхової діяльності;
- функціонування фінансових ринків та запобігання відмиванню незаконних доходів.

30. Спеціальна контрольна комісія Верховної Ради України з питань приватизації:

- контроль за дотриманням законодавства про приватизацію, реприватизацію;
- контроль за виконанням Державної програми приватизації;
- контроль за діяльністю органів приватизації;
- аналіз наслідків приватизації;
- систематичне інформування Верховної Ради України про хід приватизації.

Відповідно до ст.90 Конституції України повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України.

Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
- 3) права корінних народів і національних меншин;
- 4) порядок застосування мов;
- 5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;
- 6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;
- 7) правовий режим власності;
- 8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;
- 9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- 10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;
- 11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;
- 12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;
- 13) територіальний устрій України;
- 14) судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури;

- 15) засади місцевого самоврядування;
- 16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;
- 17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;
- 18) правовий режим державного кордону;
- 19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;
- 20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;
- 21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;
- 22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Виключно законами України встановлюються:

- 1) державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;
- 2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- 3) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;
- 4) порядок використання і захисту державних символів;
- 5) державні нагороди;
- 6) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;
- 7) державні свята;
- 8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

Відповідно до ст.93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

Згідно зі ст.94 Конституції України закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Згідно зі ст.102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Відповідно до ст.106 Конституції України Президент України:

1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

4) приймає рішення про визнання іноземних держав;

5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;

6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;

8) припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися;

9) призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку;

10) призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах;

11) призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади;

12) призначає половину складу Ради Національного банку України;

13) призначає половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

14) призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

16) скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;

20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

22) призначає третину складу Конституційного Суду України;

23) утворює суди у визначеному законом порядку;

24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;

26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;

27) здійснює помилювання;

28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;

29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;

31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Президент України за Конституцією є главою держави і виступає від її імені. Він обирається прямим всенародним голосуванням терміном на п'ять років. За новою Конституцією Президент України має значні повноваження в

соціально-економічній сфері, забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави, є гарантом державного суверенітету і територіальної цілісності, представляє державу в міжнародних зносинах.

Головним органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів, який очолює Прем'єр-міністр України. Уряд здійснює управління об'єктами державної власності, забезпечує обороноздатність, безпеку та громадський порядок у державі. Виконавчу владу в областях, районах здійснюють обласні державні адміністрації.

Відповідно зі ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України.

Персональний склад Кабінету Міністрів України призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання цих органів.

Згідно зі ст.115 Конституції України Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраним Президентом України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Президентові України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Президентом України, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до

початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістдесят днів.

Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Президентові України заяву про відставку Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України чи у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри.

Кабінет Міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

10) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.

Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Відповідно до ст.119 Конституції України місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;

б) взаємодію з органами місцевого самоврядування;

7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

Судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції. Відповідно до світової практики повноваження судової влади значно розширені.

Відповідно зі ст.1. Закону України “Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996 № 422/96-ВР конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Конституційний Суд України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням [15].

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з’їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відповідно до ст.7 визначений порядок призначення суддів Конституційного Суду України Верховною Радою України

Верховна Рада України призначає суддів Конституційного Суду України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів.

Пропозиції щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України вносить Голова Верховної Ради України, а також може вносити не менш як 1/4 народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України; при цьому депутат має право поставити підпис під пропозицією про висунення лише однієї кандидатури і ці підписи депутатів не відкли-

каються. Відповідний Комітет Верховної Ради України подає Верховній Раді свої висновки щодо кожної кандидатури на посаду судді Конституційного Суду України, внесеної у встановленому порядку.

Призначеними на посади суддів Конституційного Суду України вважаються кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів депутатів, але більше половини голосів депутатів від конституційного складу Верховної Ради України. Якщо кілька кандидатів набрали однакову кількість голосів і після їх призначення було б перевищено необхідне для призначення число суддів, щодо цих кандидатів проводиться повторне голосування.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався Верховною Радою України, Верховна Рада України призначає іншу особу на цю посаду.

За результатами голосування Головою Верховної Ради України підписуються постанови Верховної Ради України про призначення суддів Конституційного Суду України.

Згідно зі ст.8 Закону України “Про Конституційний Суд України” встановлений порядок призначення суддів Конституційного Суду України з’їздом суддів України.

З’їзд суддів України за пропозицією делегатів з’їзду відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів з’їзду визначає кандидатури на посади суддів Конституційного Суду України для включення в бюлетені для таємного голосування.

Призначеним на посаду судді Конституційного Суду України вважається кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з’їзду суддів України.

Якщо голосування проводиться щодо кандидатур, число яких перевищує квоту для призначення на посади суддів Конституційного Суду України, призначеними вважаються кандидати, які за умов, визначених у частині другій цієї статті, набрали більше голосів, ніж інші кандидати на ці посади.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався з’їздом суддів України, з’їзд суддів України у тримісячний строк призначає іншу особу на цю посаду.

За результатами голосування головуючим і секретарем з’їзду підписуються рішення з’їзду суддів України про призначення суддів Конституційного Суду України.

Строк повноважень суддів Конституційного Суду України становить дев’ять років без права бути призначеним повторно.

Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України;

4) офіційного тлумачення Конституції та законів України;

5) відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

6) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

До повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Підставами для прийняття Конституційним Судом України рішення щодо неконституційності правових актів повністю чи в їх окремих частинах є:

- невідповідність Конституції України;
- порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності;
- перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті.

Важливі функції покладено на Прокуратуру України. Конституція закріпила територіальний устрій України та визначила принципи місцевого самоврядування.

Прийняття нової Конституції України поставило відповідальні завдання у сфері державотворення, приведення чинного законодавства, структури органів влади у відповідність з Основним Законом.

5. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. стало основним здобутком першого періоду і, одночасно, точкою відліку другого періоду розвитку українського конституціоналізму.

Характерною ознакою другого періоду конституційного процесу стала реалізація положень Конституції через новостворені правові акти (закони та підзаконні акти) та систему органів державної влади та місцевого самоврядування, передбачену Основним Законом. Тобто упродовж 1996-2006 років загалом були сформовані нормативні та організаційно-правові механізми реалізації Конституції України.

Водночас життя доводило необхідність реформування окремих положень Конституції України. Політичні, економічні, соціальні та інші чинники обумовили необхідність зміни форми держави, а відтак, – конституційної реформи. Політики, громадські діячі, науковці пропонували власні проекти внесення змін до Конституції України, але переважна більшість із них не знайшла підтримки у парламентарів.

Посиленням соціально-економічної кризи та суперечностей між Верховною Радою України та Президентом України позначився в Україні 2000 рік. Зазначені кризові явища загострилися у зв'язку з неспроможністю парламенту вчасно прийняти Державний бюджет України на 2000 рік, поданий Кабінетом Міністрів України. До того ж сам парламент розколовся на так звану “більшість” та “меншість”. У суспільстві набула поширення ідея проведення конституційного референдуму, почали створюватися ініціативні групи з питання проведення відповідного всеукраїнського референдуму.

На виконання вимоги більш як трьох мільйонів громадян України, засвідченої в установленому порядку протоколом ЦВК “Про загальні підсумки збирання підписів громадян України під вимогою проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” від 15 січня 2000 р. відповідно до ст. 72 та п. 6 ст. 106 Конституції України Президент України видав Указ 65/2000 “Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” від 15 січня 2000 р.

Референдум було ініційовано Президентом України Леонідом Кучмою і організовано Центральною виборчою комісією на основі “народної ініціативи” населення усієї країни.

Проте ця “ініціатива” була розкритикована як намагання олігархів із оточення Кучми зберегти владу і перешкодити наступному президенту

перемогти на наступних президентських виборах. Опозиція дуже довго намагалася оскаржити законність цього референдуму.

На референдум було винесено чотири питання:

1. Чи підтримуєте Ви пропозиції про доповнення статті 90 Конституції України новою третьою частиною такого змісту:

“Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувавши постійно діючу парламентську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України”, яка б установлювала додаткові підстави для розпуску Президентом України Верховної Ради України, та відповідне доповнення пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України словами:

2. Чи згодні Ви з необхідністю обмеження депутатської недоторканності народних депутатів України і вилученням у зв’язку з цим частини третьої статті 80 Конституції України:

“Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані

3. Чи згодні Ви із зменшенням загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 і пов’язаною з цим заміною у частині першій статті 76 Конституції України слів “чотириста п’ятдесят” на слово “триста”, а також внесенням відповідних змін до виборчого законодавства?

4. Чи підтримуєте Ви необхідність формування двопалатного парламенту в Україні, одна з палат якого представляла б інтереси регіонів України і сприяла б їх реалізації, та внесення відповідних змін до Конституції України і виборчого законодавства?

Народ України дав ствердну відповідь на усі чотири поставлені питання, проте відповідні зміни до законодавства так і не було внесено Верховною Радою України.

Правові здобутки Помаранчевої революції були втілені передусім у Закон України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. на позачерговому пленарному засіданні Верховної Ради України було вирішене питання про внесення змін до Конституції України. 402 голосами підтримали пакет документів – Закон про внесення змін до Конституції України, Закон про особливості застосування Закону про вибори Президента України при повторному голосуванні 26 грудня 2004 р., та про внесення змін до Конституції України щодо вдосконалення системи органів місцевого самоврядування.

Так, згідно з Законом України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. визначені конституційний склад Верховної Ради України, вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, достроково припинення повноважень народного депутата України країни, черговість проведення сесій Верховної Ради України

Згідно з вищезазначеним Законом встановлено, що у Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем’єр-міністра України, а також відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради.

Депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, передбачені цією Конституцією;

Згідно з Законом України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. визначені повноваження Верховної Ради України належить, а саме:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;

6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

7) призначення виборів Президента України строки, передбачені цією Конституцією;

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпідменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

12-1) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

- 19) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України;
- 20) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- 21) призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;
- 22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- 23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- 24) встановлення державних символів України;
- 25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;
- 26) призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України;
- 27) обрання суддів безстроково;
- 28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;
- 30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;
- 31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;
- 32) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;
- 33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

37) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї.

Так, згідно з вищезазначеним Законом Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Згідно зі статтю 93 Закону “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Відповідно до статті 113. вищезазначеного Закону Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією. Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується цією Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри. Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України запропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції

України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Конституційний склад Верховної Ради України у кількості 450 народних депутатів України обирається у 2006 році на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій відповідно до закону.

Більшість положень Закону про внесення змін до Конституції України набули чинності з 1 січня 2006 р., а вже з 25 травня 2006 р., коли після складення присяги народними депутатами України набула своєї каденції Верховна Рада України V скликання, обрана за оновленою пропорційною системою, всі без винятку положення Закону України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. стали чинними.

Щодо легітимності цього Закону, то 7 вересня 2005 р. Конституційний Суд України прийняв висновок № 1-в/2005 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України” вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 140, 141, 142, 143 Конституції України). Відповідно до основних положень цього висновку, проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України” (реєстр. № 3207-1) було визнано таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Водночас окремі питання щодо легітимності положень Закону України “Про внесення змін до Конституції України” зберігали свою актуальність до 2010 року.

Так, Національна комісія зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права 27 грудня 2005 р. оприлюднила “Висновок щодо дотримання конституційної процедури під час внесення змін до Конституції України шляхом ухвалення Закону України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV та щодо відповідності його положень

загальним засадам Конституції України 1996 року і європейським стандартам”, у яких акцентувалася увага на проблемних аспектах унормування конституційної реформи в Україні, а саме: порушенні процедурних питань при ухваленні змін до Конституції України, відсутності висновку Конституційного Суду України на відповідний законопроект, до якого в процесі розгляду та голосування 8 грудня 2004 р. вносилися зміни; “пакетному” голосуванні; порушенні Регламенту Верховної Ради України, який мав силу закону.

Зазначений висновок також звернув увагу на змістовні невідповідності конституційного проекту загальним засадам Конституції України та вимогам і стандартам сучасного європейського конституціоналізму, а саме положення про: збільшення строку повноважень Верховної Ради України та місцевих рад; введення імперативного мандата; суперечливість у формуванні Уряду, його складу, відповідальності, злагодженості роботи; відновлення загальнонаглядової функції прокуратури тощо.

30 вересня 2010 року Конституційний Суд України скасував дію конституційних реформ, що були прийняті в 2004 році. З цієї дати знову діє Конституція 1996 року [16].

1 лютого 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 2952-VI “Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів”, попередньо схвалений Верховною Радою України 19 листопада 2010 року. Закон набрав чинності 4 лютого 2011 року.

Згідно з Висновком “Про конституційну ситуацію в Україні” Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) визначені конституційні вдосконалення в Україні з 1996 року. Сучасна конституційна історія України відзначається політичним протистоянням і конкуренцією між різними групами всередині суспільства. У 1996 році, незважаючи на окремі недоліки з юридичної точки зору, прийняття Конституції розглядалося як важливий крок у створенні базової інституційної структури країни і характеру нової держави.

Конституція 1996 року встановила президентсько-парламентську форму правління. Вона передбачає чіткий розподіл повноважень між президентом і парламентом, які обираються на фіксований чотирирічний термін і не мають функцій контролю за перебуванням на посаді один одного. Кабінет міністрів підпорядковується президенту і підзвітний парламенту.

У своєму Висновку 1997 р. щодо Конституції 1996 року, Комісія зазначила, що “хоча Конституцією запроваджується сильна виконавча влада під

керівництвом потужного Президента, присутні стримування і протидія, що має запобігти зверненню до авторитарних рішень. Принцип верховенства права також чітко відображено в тексті Конституції. Створення демократичного місцевого самоврядування, а також важлива роль, відведена Конституційному Суду, має сприяти створенню демократичної культури в Україні”. Комісія також відзначила, проте, що “ряд положень Конституції залишаються незадовільними з юридичної точки зору. Ці недоліки мають політичні причини і можуть бути пояснені тим, що це було необхідно для досягнення політичного компромісу з тим, щоб була ухвалена Конституція”.

Комісія, таким чином закликала Україну “зяти до уваги висновки комісії, а також відповідні стандарти Ради Європи” при реалізації цих положень Конституції. Вона підкреслила, що “Конституція повинна пройти перевірку на практиці, а економічна ситуація в Україні може затримати повне здійснення нових принципів і поставити під загрозу реалізацію позитивних досягнень тексту. Особлива увага повинна бути приділена прийняттю законодавства, яке забезпечить, що перехідні положення Конституції не призведуть до використання елементів старої системи протягом значного періоду часу”.

На практиці, однак, Конституція 1996 року призвела до концентрації влади в руках президента і до постійної конфронтації між законодавчою та виконавчою гілками влади.

Починаючи з 2003 року, Венеціанська комісія виступала за всеосяжну конституційну реформу, яка підсилює повноваження парламенту, одночасно застерігаючи проти створення системи, яка не є чіткою та зрозумілою. У своєму висновку щодо трьох проектів законів, якими пропонувалися зміни до Конституції України, Комісія привітала і рішуче підтримала “зусилля, спрямовані на зміцнення позиції парламенту по відношенню до президента”, і підкреслила, що “... будь-яка обрана реформа системи управління повинна бути краще більш чіткою, і її положення не повинні створювати місця для непотрібних ускладнень і політичних конфліктів”.

Конституція 1996 року була змінена в грудні 2004 року Законом про внесення змін до Конституції № 2222. Конституційні зміни надали потужний імпульс для трансформації української політичної системи від президентсько-парламентської системи до більш парламентської. У своєму висновку на зміни до Конституції України, прийняті 8 грудня 2004 року, Комісія високо оцінила позитивні зміни, пов’язані з цими поправками, зокрема, “збільшення парламентських рис політичної системи”. Попередні дуже сильні повноваження президента були суттєво ослаблені, але в дещо нелогічний спосіб. На думку Комісії, за Конституцією 2004 “ряд положень, таких, як надання права

законодавчої ініціативи і Кабінету міністрів і Президенту, роль президента в зовнішній і оборонній політиці може призвести до необґрунтованих політичних конфліктів і тим самим підірвати необхідне зміцнення верховенства права в країні. У цілому, прийняті конституційні зміни ще не повністю відповідають меті конституційної реформи, результатом якої має стати створення збалансованої і функціональної системи управління”.

Таким чином, Комісія підсумувала, що “з метою приведення Закону про внесення змін до Конституції у відповідність з принципами плюралістичної демократії та верховенства права, закон має стати предметом подальшого обговорення і деякі вдосконалення мають бути зроблені. ”

Комісія також зазначила, що конституційні зміни були прийняті дуже швидко і з деякими процедурними порушеннями, в значній мірі цю думку поділяють багато політичних сил в країні. Таким чином, підкреслила Комісія у своєму висновку, що “час, необхідний для пошуку реального консенсусу між усіма політичними силами і громадянським суспільством для збалансованої та узгодженої конституційної реформи, що забезпечило б легітимність нової Конституції та політичної системи в Україні”.

В кінці 2007 року, 102 депутати звернулися до Конституційного Суду України (далі – КСУ) з поданням про визнання закону про внесення змін до Конституції України № 2222 неконституційним. Автори стверджували, що при ухваленні закону був порушений порядок його розгляду і прийняття, оскільки він був прийнятий в грудні 2004 року без отримання обов’язкового висновку Конституційного Суду України щодо його відповідності зі статтями 157 і 158 Конституції.

У своїй ухвалі від 5 лютого 2008 року Конституційний Суд України заявив, що, коли закон № 2222 набув чинності 1 січня 2006 року, його положення стали складовою частиною Конституції, а сам Закон втратив свою чинність. Таким чином, Суд відхилив це подання через його невідповідність вимогам до конституційного подання, передбаченим статтею 39 Закону про Конституційний суд.

Зусилля з перегляду варіанту Конституції 2004 році продовжувалися, і кілька нових проектів змін до Конституції були підготовлені різними політичними силами в країні. Венеціанська комісія знову була залучена в цей процес. У 2008 році вона надала висновок щодо так званого “Проекту Конституції Шаповала”, а роком пізніше, вона надала правову оцінку проекту конституції, представлений тодішнім президентом Ющенком. У цих висновках, Комісія вітала покращення, що містилися в президентському проекті у порівнянні з Конституцією 2004, однак вважала, що це, здається, не досягає

своїєї головної мети – покласти край постійним інституційним конфліктам між головними органами держави. Це було обумовлено головним чином тим, що цей проект також підтримує напівпрезидентську систему з подвійною виконавчою владою, а сфери потенційних конфліктів між президентом і Кабінетом міністрів залишаються.

У липні 2010 року, 252 народних депутати України звернулися до Конституційного суду з проханням визнати таким, що не відповідає Конституції закон про внесення змін до Конституції № 2222. Знову ж, підставою для визнання неконституційним цього Закону стало порушення конституційної процедури його прийняття (тобто стаття 159 Конституції).

Як згадувалося вище, 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України прийняв рішення про визнання закону № 2222 неконституційним “через порушення конституційної процедури його розгляду і прийняття”. Головним аргументом є те, що Верховна Рада перевищила свої повноваження, закріплені у статті 159 Конституції, оскільки вона не може змінити Конституцію без висновку Конституційного суду. Справді, у відповідності зі статтею 159 Конституції, проект закону про внесення змін до Конституції може бути розглянутий Верховною Радою “після отримання висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції”. У зв’язку з цим, Конституційний суд може проаналізувати три питання: чи не скасовуються або обмежуються права людини і громадянина? Чи не спрямовані зміни до Конституції на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України? Чи не вносилися раніше такі конституційні зміни?

На думку Венеціанської комісії, судова практика конституційного суду повинна бути послідовною і ґрунтуватися на переконливих аргументах для того, щоб бути прийнятою народом. Зміни в судовій практиці мають бути обґрунтованими і аргументованими з тим, щоб не підірвати правову визначеність.

Принцип правової визначеності, як один з ключових елементів верховенства права, також вимагає, щоб при оголошенні конституційних змін неконституційними час, що минув з моменту їх прийняття, брався до уваги. Більше того, коли рішення суду ґрунтується тільки на формальних або процедурних підставах, основний ефект від такого рішення також повинен бути взятий до уваги. Іншими словами, остаточне рішення має бути засноване на критерії пропорційності, відповідно до якого вимога дотримання конституційності повинна бути збалансованою відносно негативних наслідків скасування конституційних змін.

Нарешті, важливо також при прийнятті такого рішення включити однозначні передані положення та встановити чіткі терміни для приведення законодавства та функціонування державних органів у відповідність з діючою Конституцією.

Основним наслідком Рішення Конституційного Суду від 30 вересня 2010 року є відновлення раніше існуючих правових норм Конституції 1996 року.

У відповідності з рішенням Конституційного суду від 30 вересня 2010 року, державні органи повинні “терміново” привести нормативно-правові акти у відповідність з Конституцією 1996 року. Знову ж таки, відсутність перехідних положень або конкретних часових термінів спровокували правову невизначеність і стали предметом протистоянь між більшістю і опозицією.

Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 07.10.2010 № 2591-VI наділяє президента повноваженням призначити прем’єр-міністра, за згодою більше ніж половини від конституційного складу парламенту (стаття 8), та членів уряду за поданням (пропозицією) Прем’єр-міністра (стаття 9). Кабінет Міністрів є відповідальним перед Президентом України, підконтрольним і підзвітним парламенту (ст. 1 ч. 3). Повноваження Уряду можуть бути припинені в результаті прийняття вотуму недовіри, рішення президента про відставку кабінету міністрів, відставки прем’єр-міністра або його/її смерті (стаття 12). Крім того, уряд повинен піти у відставку після обрання нового президента (стаття 11). Програма Кабінету, заснована на передвиборній програмі президента, має бути представлена на затвердження Верховної Ради України (частини 1 і 2 статті 10).

Цей Закон має вирішальне значення для функціонування виконавчої гілки влади в країні. Тому особливо важливо, щоб його положення повністю узгоджувалися з чинною Конституцією.

І президент, і парламент були обрані на основі конституції 2004 року: парламент у вересні 2007 року строком на п’ять років, а президент в січні 2010 року строком на п’ять років. Згідно Конституції 1996 року, яка відповідно до рішення КСУ від 30.09.2010р. є зараз чинною, термін повноважень парламенту складав чотири роки, це означає, що наступні парламентські вибори мають відбутися навесні 2011 року, тобто в останню неділю березня четвертого року повноважень депутатів (стаття 77 Конституції). З іншого боку, відповідно до редакції Конституції 2004 року чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю останнього місяця п’ятого року повноважень народних депутатів (стаття 77 Конституції), тобто у вересні 2012.

Згідно з Законом України “Про вибори народних депутатів України” від 17.11.2011 № 4061-VI вибори в Україні – це спосіб формування вищих органів

влади України шляхом голосування громадян. В Україні проводяться вибори Президента України (загальнодержавні); народних депутатів України (загальнодержавні); депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (місцеві) [17].

Правову основу виборів в Україні становлять Конституція України, Закони України “Про вибори Президента України” [18], “Про вибори народних депутатів України”, “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” [19].

Центральна виборча комісія наділена повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів.

Вибори до Верховної Ради України, згідно з чинним законодавством, проходили 28 жовтня 2012 року на основі Закону України “Про вибори народних депутатів України” від 17.11.2011 року.

Цим законом встановлено п’ятивідсотковий прохідний бар’єр і змішану систему: 225 депутатів обираються в загальнодержавному багатомандатному окрузі за виборчими списками від політичних партій, а інші 225-за мажоритарною системою в одномандатних округах. Участь у виборах беруть тільки політичні партії; участь блоків, які складаються з партій, не передбачено. Офіційна виборча кампанія розпочалася 30 липня 2012 року.

Пропорційна частина виборів (партійна) – із загальної кількості виборців, внесених до списків виборців 36 213 010 осіб у голосуванні взяли участь 20 797 206 осіб, серед яких 949 417 голосували не у приміщенні для голосування (на дому). 409 068 виборчих бюлетенів було визнано недійсними.

За остаточними даними 5% бар’єр подолали 5 партій протокол ЦВК:

1. ПП “Партія Регіонів” – кількість голосів 6 116 746, відсоток – 30,00%.
2. ВО “Батьківщина” – кількість голосів 5 209 090, відсоток – 25,54%.
3. Партія “УДАР” – кількість голосів 2 847 979, відсоток – 13, 96%.
4. Комуністична партія України – кількість голосів 2 687 269, відсоток – 13,18%.
5. ВО “Свобода” – кількість голосів 2 129 933, відсоток – 10,44%.

З часу від виборів до Верховної Ради (ВР) 2007 року, в Україні відбулася низка змін, зокрема у 2010 році було обрано нового президента Віктора Федоровича Януковича.

Після чого, рішенням Конституційного Суду про скасування поправок до Конституції України від 08 грудня 2004 року, відомих як політреформа, Україна знову була перетворена на президентсько-парламентську республіку, через що Верховна Рада втратила велику частку повноважень. На думку експертів, президент отримав майже необмежену владу.

За час від останніх виборів до ВР Україна за рейтингом демократії, який щорічно оприлюднює “Економіст”, впала з 53 місця (“неповна демократія”) до 79 (“гібридний режим”), а в рейтингу “Індекс свободи слова”, який оприлюднює міжнародна організація “Репортери без кордонів”, Україна тільки за 2010 рік опустилась на 42 позиції й посіла 131 місце між Іраком (130) та Ізраїльськими територіями (132), чимало світових лідерів висловили занепокоєння поновленням авторитаризму в Україні, зокрема в тому що необмежена влада Президента може вплинути на демократичність виборів до ВР 2012 року.

4 березня 2012 – у газеті The New York Times міністри закордонних справ Чехії, Польщі, Німеччини, Швеції, Великобританії у статті “Сповзання України” висловили “занепокоєння з приводу стану демократії в Україні” та щодо питання парламентських виборів в Україні.

11 квітня 2012 року фонд “Демократичні ініціативи” оприлюднив прес-реліз з даними про стан громадської думки населення України напередодні виборів:

- у суспільстві ще до початку виборчої кампанії панує надзвичайно високий рівень недовіри до чесності прийдешніх виборів: 37% населення припускає, що результати можуть бути перекручені і ще 24% впевнені, що результати будуть перекручені;

- серед виборців немає спільної думки щодо найкращого варіанту об’єднання опозиції: 45% опитаних це байдуже, 22% вважають, щоб усі опозиційні сили йшли разом – (“Батьківщина”, “Фронт змін”, “УДАР”, “Свобода” та інші), 8% підтримують варіант об’єднання лише “Батьківщини” і “Свободи”, а на думку 11% , краще усім опозиційним силам, здатним здолати 5%-й бар’єр, йти окремо і вже потім об’єднатися;

- однозначно засуджують голосування за гроші 56% громадян, ще 27% ставляться до цього негативно, але “з розумінням”, а 11% ставляться до продажу свого голосу цілком позитивно. Проте 73% не продаватимуть свій голос в принципі, ні за яку ціну, 2%, навпаки – готові продати за будь-яку ціну.

Найкориснішою на наступних парламентських виборах громадяни вважають діяльність західних спостерігачів (40%), за оцінкою ефективності йдуть українські спостерігачі від громадських організацій (35%), українські спостерігачі від партій та кандидатів (34%), міжнародні спостерігачі від країн СНД (20%).

Зміни до виборчого законодавства. З ініціативи провладної фракції Партії Регіонів було змінено виборче законодавство за рік до виборів. Зокрема в новому законі заборонено брати участь у виборах політичним блокам, що на думку експертів, зроблено для того, щоб не дати об’єднатися розрізненій

опозиції (“Батьківщина”, “Фронт Змін”, “НУНС”, ВО “Свобода”, “Громадська Позиція”, “УДАР”).

Було підвищено прохідний бар’єр з 3% до 5%, що на думку експертів зроблено для недопущення в Парламент багатьох розрізнених опозиційних партій.

Згідно з Висновком “Про конституційну ситуацію в Україні” Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) виокремлені подальші кроки, необхідні для приведення нової конституційної структури у відповідність до європейських стандартів і норм.

Основною проблемою в Україні протягом більше як десятиліття були недієздатні інституції, нестача стримувань і противаг, особливо щодо повноважень Президента, постійні зіткнення між державними органами та інтенсивні суперечки щодо Конституції. Враховуючи нинішні політичні реалії, посилення повноважень президента може стати перешкодою для створення справді демократичних структур і в кінцевому підсумку призвести до надмірно авторитарної системи, про що уже зазначалося у висновку Венеціанської комісії щодо проекту Конституції України, схваленому 11 березня 1996 року.

З огляду на це, поточна конституційна ситуація і рішення від 30 вересня 2010 року не повинні використовуватися в якості причини, щоб уникнути всеосяжної конституційної реформи, до якої закликають зокрема, Парламентська Асамблея Ради Європи і Європейський Союз. Цілком очевидно, що поточне конституційне поле держави, засноване на рішенні Конституційного суду не має достатньої легітимності, яка може бути досягнута лише в результаті звичайної конституційної процедури внесення змін до Конституції у Верховній Раді.

На думку Венеціанської комісії, всеосяжна конституційна реформа в Україні повинна зміцнити стабільність, незалежність та ефективність державних інститутів за допомогою чіткого розподілу повноважень та ефективних стримувань і противаг. Вона також має запровадити додаткові механізми і процедури парламентського контролю за діями і намірами виконавчої влади.

Більше того, справжня конституційна реформа має вирішальне значення для забезпечення того, щоб законодавчі пакети реформ, які в даний час розробляються, в повній мірі відповідали європейським стандартам і цінностям. Це стосується, перш за все, реформи судової системи. Останній висновок Венеціанської комісії відзначив кілька проблемних положень у Конституції, які є перешкодою для більш всеосяжної реформи. Крім того, конституційні зміни повинні також сприяти терміново необхідній реформі місцевого самоврядування. Нарешті, якщо повернення до редакції Конституції 2004 року мало

зробити реформу прокуратури зобов'язання України перед Радою Європи – простішим, подальші зміни також вимагаються у зв'язку з цим.

Насправді, перехідні положення Конституції 1996 року не можуть більше використовуватися як обґрунтування для підтримки стану справ, що повинен був змінитися цим текстом. Це стосується, звичайно реформи прокуратури, а також реформи кримінального процесу.

ВИСНОВОК

Сучасна конституційна історія України відзначена постійними викликами і спробами знайти правильний баланс повноважень між Президентом, Кабінетом Міністрів і парламентом. Дуже швидко стало очевидним, що текст Конституції 1996 року, беручи до уваги реалії в Україні, не здатний забезпечити достатні стримування і противаги, і що існує небезпека авторитарної президентської системи. Венеціанська комісія у зв'язку з цим вже в 2003 році висловилася на підтримку зусиль щодо конституційної реформи. Ці зусилля призвели до прийняття в 2004 році змін до конституції. Зміни, принесені цими поправками до Конституції можна було вітати як такі, в принципі, однак не можна було назвати їх логічними (когерентними) або чітко продуманими. Тому ці зміни призвели до зростання напруженості, особливо між Президентом і Кабінетом Міністрів.

Відновлення за рішенням Конституційного Суду України варіанту Конституції 1996 року ставить питання про легітимність дій у минулому, оскільки інституції України працювали протягом кількох років на основі конституційних норм, пізніше визнаних неконституційними. Це також ставить питання легітимності щодо діючих державних інституцій, оскільки і президент і парламент були обрані відповідно до конституційних норм, які більше не визнаються дійсними. Президент України, після цього рішення, має набагато більше повноважень, ніж могли передбачити виборці, коли він обирався. Діяльність основних державних органів у даний час базується на основі правил, змінених судом, а не на правилах, змінених Верховною Радою України як демократичним легітимним органом.

Питання навколо терміну повноважень і виборів є досить складними і двозначними, і кожне рішення в цьому напрямку повинно бути засноване на чітких і переконливих аргументах для того, щоб бути прийняте народом. У зв'язку з тим, що авторитетне тлумачення положень Конституції стосовно наступної дати парламентських виборів, видається, необхідним, Венеціанська комісія вважає, що рішення Конституційного Суду України може дати відповідь на це питання.

Комісія також вважає вкрай важливим для української влади бути вірним принципу верховенства права і дотримуватися всіх правил процедури при розгляді та ухваленні змін до національного законодавства з метою приведення його у відповідність до Конституції, в тому числі шляхом повного залучення опозиційних партій до цього процесу. Таке законодавство не повинно використовуватися в цілях розширення повноважень державних органів за рамками тих, що передбачені текстом редакції Конституції 1996 року, як це

нещодавно мало місце під час прийняття Закону про Кабінет Міністрів України.

На думку Венеціанської комісії, недавня політична та конституційна кризи в Україні ще раз показали, наскільки терміново істинна і всеосяжна конституційна реформа необхідна в цій країні. Комісія закликала до такої реформи вже кілька разів, і підкреслила необхідність забезпечення легітимності будь-якої конституційної реформи в Україні. Така легітимність може бути досягнута, тільки якщо конституційні зміни будуть внесені після широкої, відкритої та вільної суспільної дискусії за участю опозиції та громадянського суспільства, і в суворій відповідності з конституційними положеннями про внесення змін на основі рішень кваліфікованої більшості Верховної Ради. Конституція, яка не базується на великій угоді всіх діючих політичних гравців у країні не може привести до політичної стабільності, що ми бачили протягом останніх років.

Венеціанська комісія настійливо закликає Українську владу забезпечити, щоб така конституційна реформа була спрямована на ефективне посилення стабільності, незалежності та ефективності державних органів через чіткий розподіл повноважень та ефективні стримування та противаги. Вона також має запровадити додаткові механізми та процедури парламентського контролю над діями та намірами виконавчої влади. Така конституційна реформа також має включати зміни до положень щодо правосуддя з тим, щоб “закласти солідний фундамент для сучасного та ефективного судочинства у повній відповідності з Європейськими стандартами”.

Нарешті, як назначила Комісія у своїй недавній Доповіді про зміни до Конституції, “до тих пір, поки спеціальні вимоги про внесення змін до конституції в Європі дотримуватимуться та поважатимуться, це є і буде достатньою гарантією від зловживань. У більшості країн такі рішення вимагають кваліфікованої більшості виборних представників у парламенті, а також ряду інших вимог. Конституційні рішення, прийняті після такої процедури будуть в цілому користуватися дуже високим ступенем демократичної легітимності, – які суд зможе вкрай неохоче скасовувати”.

Венеціанська комісія у зв’язку з цим закликає органи влади України брати участь у процесі конституційних змін, який буде заснований на звичайній конституційній процедурі необхідній для внесення конституційних змін і на основі демократичної участі всіх суб’єктів суспільства, яких це стосується.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Дайте визначення поняття Конституції України.
2. Дайте класифікацію конституцій за різними ознаками.
3. Які функції здійснює Конституція України?
4. Які юридичні властивості притаманні Конституції України?
5. У чому виявляється найвища юридична сила Конституції України?
6. Що означає пряма дія норм Конституції України.
7. Які є способи тлумачення Конституції України.
8. Які є способи реалізації конституційних норм?
9. У чому полягає процедура внесення змін до Конституції України?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
3. Акт Про проголошення незалежності України від 24.08.1991 № 1427-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
4. Закон України “Про правонаступництво України” від 12.09.1991 № 1543-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
5. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 № 1771-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
6. Постанова Верховної Ради України “Про проект Закону України про державну владу і місцеве самоврядування в Україні” від 19.04.1995N 143/95-ВР. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
7. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 № 1к/95-ВР. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
8. Закон України “Про громадянство України” від 18.01.2001 № 2235-ІІІ. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
9. Закон України “Про політичні партії в Україні” від 05.04.2001 № 2365-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
10. Закон України “Про громадські об’єднання” від 22.03.2012 № 4572-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
11. Закон України “Про статус народного депутата України” від 17.11.1992 № 2790-ХІІ – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
12. Закон України “Про Регламент Верховної Ради України” від 10.02.2010 № 1861-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
13. Закон України “Про комітети Верховної Ради України” від 04.04.1995 № 116/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
14. Постанова Верховної Ради України “Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання” від 25.12.2012 № 11-VII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
15. Закон України “Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996 № 422/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
16. Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до

Конституції України” від 8 грудня 2004 року N 2222-IV від 30.09.2010 № 20-рп/2010. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

17. Закон України “Про вибори народних депутатів України” від 17.11.2011 № 4061-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

18. Закон України “Про вибори Президента України” від 05.03.1999 № 474-XIV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

19. Закон України “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” від 10.07.2010 № 2487-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. – К., 1997.
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. – К., 2003.
3. Конституційне право України / За ред.проф. В.Ф.Погорілка. – К., 1999.
4. Конституційне право України / За ред.В.Я.Тація, В.Ф.Погорілка, Ю.М.Тодики. – К., 1999.
5. Конституційне право України / За ред. Ю.М.Тодики та В.С.Журавського. – К., 1999.
6. Конституційно-правові форми безпосередньо демократії в Україні: проблеми теорії і практики / За ред. проф. В.Ф. Погорілка. – К.,2001.
7. Кравченко В.В.Конституційне право України. – К.,2002.
8. Крупчан О.Компетенція центральних органів виконавчої влади // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – №2 (29).
9. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини і громадянина. – Х., 2001.
10. Летнянчин Л.І.Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні:проблеми теорії і практики. – Х., 2006.
11. Летнянчин Л.І. Основні обов'язки людини і громадянина як самостійний конституційно-правовий інститут // Проблеми законності. – Х.,2000. – Вип. 44.
12. Лукаш С.Ю.Політичний плюралізм як принцип конституційного ладу // Віче. – 1997. – №7.
13. Ольховський Б.І.Дотримання та охорона Конституції – важлива умова побудови правової держави (конституційна відповідальність) // Проблеми правознавства та правозастосовної діяльності. – 2003. – № 1.
14. Органи державної влади України / За ред. В.Ф.Погорілка. – К., 2002.
15. Петришин А.В. Государственная служба: Историко-теоретические предпосылки. Сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ. – Харьков, 1998.
16. Петришин О. Громадянське суспільство і держава: питання взаємовідносин // Вісник Академії правових наук України. – № 4(47). – Х., 2006.
17. Погорілко В.Ф. Основи конституційного ладу України. – К., 1997.
18. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність. – К., 2000.
19. Рабінович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України. – Х., 1997.

20. Тацій В.Я., Тодика Ю.М. Проблеми становлення і розвитку українського конституціоналізму // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб.наук.праць. – Х., 2001. – №1.
21. Тодика Ю.Н. Конституционное право Украины:отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Харьков, 1998.
22. Тодика Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Харьков, 2000.
23. Тодика Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. – Харьков, 2000.
24. Тодика Ю.Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества. – Харьков, 2001.
25. Тодика Ю.Н. Конституционные основы формирования правовой культуры. – Харьков, 2001.
26. Тодика Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика. – Харьков, 2001.
27. Тодика Ю., Марцеляк О. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 4 (11).
28. Тодика Ю.Н.,Тодика О.Ю. Контституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. – Киев, 2004.
29. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. – К.,2002.
30. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами. – Х., 2005.
31. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К., 1997.
32. Шемшученко Ю. Теоретичні засади реалізаціх Коснтитуції України // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – №4 (11).
33. Яковюк І.В.Соціальна і правова держава:співвідношення понять // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб.наук.праць. – Х., 2001. – Вип. 1.
34. Ярмиш О.Н., Серьогін В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. – Х., 2002.

Навчальне видання

Баскакова Юлія Віталіївна
Качанова Поліна Валеріївна
Руденко Ольга Мстиславівна
Усатий Григорій Олександрович

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Навчально-методичні матеріали

Відповідальний за випуск *В. А. Дон*
Технічний редактор *О. Г. Сальнікова*

Підп. до друку 21.06.2013.
Формат 60 x 84/16. Обл.-вид. арк. 4,54. Ум.-друк. арк. 5,1.
Тираж 60 пр.

Видавець Національна академія державного управління
при Президентіві України
03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, тел. 456-67-93.
E-mail: vydav@academy.kiev.ua

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003.